

תנובות שדה

גליון תורני בענייני
מצוות בתלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 103 / אב - אלול תשע"ב

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת: המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יוסף מאיר שטורן
meir.macon9@gmail.com

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון,
או תגובות על הנכתב בגליונות השונים,
לכתובת המערכת, או לפקס, או לדואר
האלקטרוני

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829
פקס: 08-9207911
macon1@bezeqint.net

דמי מנוי לשנה: 54 ₪

תוכן הספר

- 5 | דבר העורך
יקרה היא מפנינים
- 7 | מידע הלכתי - טפילים בסרדינים
הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ
- 9 | גנוזות
קונטרס 'חובת הארץ' על מצוות התלויות בארץ – פרקים ד, ה
מאת הגאון רבי נסים עזרא כ'צורי זלה"ה
- 15 | דינים ומנהגים לתשעה באב - דיני אכילה בת"ב
מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון והרב הראשי לישראל
- 19 | שאלה בעניין ערלה בעציץ שאינו נקוב ממתכת
הרה"ג רבי אבישי גרינצייג שליט"א
מושב יד בנימין
- 20 | תשובה בעניין הנ"ל
הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ
- 29 | עקירת דבר מן התורה והפקר בי"ד הפקר
הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
מרבני המכון
- 32 | טעימת גוי לבדיקת נותן טעם בתערובת
הרה"ג רבי משה פרץ שליט"א
מנהל מער' הכשרות שע"י קהילת מגן דוד ורב ב'מדרש לתורה' מקסיקו
- 38 | הערות והארות בעניין הנ"ל
מאת עורך הגיליון
- 43 | מחלקת המחקר היישומי - אודות שמועות על סכנות בעלים מאושרים
מכתב מהרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א * חוות דעת אגרונומית
- 48 | מדור שו"ת מקוון - שאלות שהופנו לרבני המכון
האם יש לחשוש לכלאיים במשטח זריעה מפלסטיק לתלמידים המחולק לכמה תאים

בסיוענתא דשמיא

שנאת חנם

בסמוך ונראה לירידת גליון זה לדפוס, נתבשרנו יחד עם כל בית ישראל על השריפה אשר שרף ה' עת נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלקים עם הלקח מאיתנו **מֶרֶן רבינו הגדול רבי יוסף שלום ב"ר אברהם אלישיב זצוקללה"ה**.

לתקופה זו שהיא תקופת "בין המצרים", תקופה שמיוחדת לאבל על חורבן הבית, מתווסף השנה אבל קשה ומיוחד. "שקולה מיתתם של צדיקים כשריפת בית אלוקינן". שבר על שבר הושברנו.

מי יתן ובקרוב ממש נזכה לראות בבניין בית המקדש ובתחיית המתים ובלע המוות לנצח ומחה ה' דמאה מעל כל פנים.

גליון זה יו"ל לזכרו ולע"נ של מֶרֶן פוסק הדור זצוקללה"ה

* * *

נמצאים אנו בעיצומם של ימי בין המצרים, ימים בהם אנו מתאבלים כבר אלפים שנות גלות על הבית הגדול והקדוש שנחרב בעבור שנאת חנם.

מהו יסוד וסוד עניינה של שנאת חנם ככוח הכי הרסני לסיטרא דקדושה, אף יותר והרבה יותר מג' עבירות חמורות שביגנים נחרב הבית בראשונה אולם לשבעים שנה בלבד.

למעשה אנו רואים שעניין זה של בין אדם לחברו הינו יסוד כל התורה כולה, וכפי שאמר הלל הזקן לאותו גוי שרצה ללמוד את כל התורה כולה על רגל אחת, "מאי דסני עלך לא תעביד לחברך" – מה ששנאוי עליך אל תעשה לחברך – "ואידך פירושא הוא זיל גמור" – כלומר כל התורה כולה הינה פירוש של אותו כלל, לך ותלמוד.

הרי לנו שעניין זה של שנאת חנם, של בין אדם לחברו, של לא לעשות רע או עוולה לשני, זהו יסוד כל התורה כולה.

הבה ונתבונן מהי "שנאה"? – שנאה הינה הרגשה שאני לא יכול לסבול את קיומו של אדם או קיומה של קבוצת אנשים. בגלל שהם אחרת ממני, חושבים אחרת ממני, נוהגים אחרת ממני או סתם כי אני לא סובל אותו או אותם.

על פי רוב השנאה היא בלתי רציונאלית. ואף ללא סיבה מוצדקת – שנאת חנם.

יסוד השנאה, חוסר היכולת לסבול את האחר, הינם בכח התאוה, וכפי שאומר שלמה המלך ע"ה (משלי יח, א) לתאוה יבקש נפרד. – כח התאוה הינו כח מנוגד לכח החיובי של אהבה וחברות עם הזולת.

התאוה דוחפת את האדם למחוזות האנוכיות. וכמו שאומר שלמה המלך (שם יז, א) טוב פת חרבה ושלוח בה מבית מלא זבחי ריב, ובפשוטו היינו דעדיף עוני עם שלום מאשר עושר עם ריב, אבל ראיתי פעם מי שפירש שבבית שיש עושר והרחבה ופאר והדר, יש גם יותר סיכוי לזבחי ריב, כיון שבבית כזה של שפע מתפתחות התאוה והגאווה במדה מרובה, שהם הגורמים העיקריים לזבחי ריב.

ומאחר שכן, הרי שלמרות שמה ששנאוי עליך אל תעשה לחברך זהו הגיון ברור, מכל מקום היצר הרע לא עושה לנו חיים קלים בענין הזה, וזה ממש באופן יומיומי. שהרי מי לא נכשל ברכילות או לשון הרע או סתם מעשים שבאים לקדם אינטרס שלי אף במקום שזה על חשבון חברי ואף באופן שלא הייתי רוצה שככה ייעשה לי.

המצב של שנאת חנם הוא לא הגיוני, שהרי לכאורה צריך סיבה בשביל לשנוא. אבל האמת לפי הנ"ל, שהיצר הרע וכח התאוה שבאדם דוחף אותו למחוזות האנוכיות ברמות כאלו שהוא לא יכול לסבול את הנוכחות או הקיום של זולתו.

ולכן מצב זה של שנאת חנם, זהו מצב של שלטון היצר וס"א רח"ל. והלא כל יסוד היהדות ומטרת התורה"ק הינם להפוך את עם ישראל לממלכת כהנים וגוי קדוש, להגדיל בתוכנו את כח הקדושה ולסלק את כח הס"א. ולכן מאן דסני עלך אל תעביד לחברך זהו יסוד כל התורה כולה, שהרי בעניין זה תלוי ועומד שלטון הקדושה כנגד שלטון הס"א, והיכולת להגיע לזה תלויה ועומדת בדבר זה שזהו יסוד כל היהדות וכל התורה כולה.

בהקשר זה אי אפשר שלא לעסוק במה שקורה לאחרונה בארצנו, עת גברה שנאתם של עמי הארץ לתלמידי החכמים ואף גמרו אומר להטיל על לומדי תורה סנקציות, כביכול מגיע להם עונש על כך שהם לומדים תורה, כאילו היו איראנים שמפתחים כורים אטומים, שמטילים עליהם סנקציות. כאשר הטרופי של השנאה עבר כל גבול של הגיון, וממש כדברי חז"ל על ר"ע שכשהיה ע"ה אמר מי יתנני ת"ח ואשכנו כחמור, דעניין חמור היינו מלשון חומר, אבל החמור מסמל גם את חוסר הדעת כידוע, וכפי שאנו רואים שהשקיעות שלהם בחומריות מעבירה אותם על דעתם ומחדירה בהם שנאה ומשטמה ברמות לא רציונאליות.

אכן אל לנו להתיימש מן המצב, שהרי קא חזינו ברבי עקיבא עצמו שממצב זה של שנאה עצומה לת"ח הפך ונהיה לגדול הדור עד שהגיע לדרגה שהיה ראוי לקבל את התורה כמרע"ה. ואם כן הבה נתפלל על אחינו התועים שהקב"ה יערה עליהם רוח טהרה ממרום וכגודל עמק הבכא הרוחני שם הם נמצאים כיום, יהפך ליבם לסיטרא דקדושה ויגיעו למקום שאפילו צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד.

יתן ה' ונזכה לראות עת יתקיים מש"נ וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי את יצרתו כו' ומלאה הארץ דעה את ה'.

**בברכה
העורך**

טפילים בסרדינים ואופן הטיפול

בתקופה האחרונה, התגלו בעיות טפילים בסרדינים, וכיון שאופן הורדתם הוא קל ביותר, על כן אצרף הדברים לתועלת הציבור.

א. סרדינים מדייג בחופי ארץ ישראל המשווקים טריים:

לאחרונה בדייג של חופי הים התיכון נתגלתה "כינה" חיצונית גדולה ביותר [ראה תמונות בגב חוברת], שנצמדת לחלק החיצוני של הדג ומוצצת את מזונה מן הדג.

שיטת הדייג של הסרדין היא באוניות מדייג יומי, מעלים את השלל ומשווקים אותו כמות שהוא לסוחרים שממשיכים את שרשרת השיווק באותו אופן, כך שלמעשה הלקוח הסופי מקבל בוויטרינה של החנות או של מחלקת הדגים בסופר מרקט, את הסרדינים הטריים עם הכינה עליהם.

כיון שכינה זו איננה צמודה ביותר, כל שטיפה אמורה להפריד את הכינה מן הסרדין.

על כן בעונה זו מייד כשנתגלתה הבעיה, פעלנו אצל המשווקים שתחת כשרות המכון, וביקשנו גם מן הדייגים להתחיל את המיון באוניה ולבצע הפרדה, וגם אצל הסוחרים עם ההכשר שלנו, למיין ולבדוק את הסרדינים קודם שיווקם. אולם מומלץ לכל המשיגים, שגם כאשר רוכשים בכשרות שלנו, לשטוף ולבדוק מדגמית את התוצרת קודם שיווקה לציבור. וכאשר רוכשים ללא כשרות המקפידה על עניני טפילים, חובה קודם הכנסת התוצרת לוויטרינה לשיווק לציבור, לשטוף ולמיין את כל הסרדינים קודם שיווקם.

ב. סרדינים בשימורים ממרוקו:

כבר פרסמנו בעבר, שב"ה הסרדינים הנידוגים במרוקו, בחזקת נקיים מטפילי אניסאקיס, ואפשר לאוכלם ללא חשש והם המובחרים מבחינת כשרות מכל הסרדינים בעולם בניקיונם מן תולעים אלו [להבדיל מאותם המגיעים מאירלנד, סקוטלנד ועוד, שהם מלאים תולעים בחלב הבטן]. בנוסף פרסמנו בגיליון תנובות שדה 87, על טפיל **Cymothoa** - "אוכל הלשון" - המצוי לעיתים בדגי הים [ראה תמונה בגב החוברת] ובתקופה שפרסמנו מציאנו טפיל זה על דגי פרידה טריים שמקורם ממרוקו. [אכתוב בתמצית את אופיו של טפיל זה: טפיל זה הוא ממחלקת הסרטנאים. מסדרה: Isopoda. ממשפחת: Cymothoidae. טפיל זה נטפל אל הדג ונכנס דרך הזימים אל פה הדג ויושב לו על הלשון כאשר הוא מוצץ את הדם מן העורק הראשי המוביל את הדם אל הלשון עד אשר האיבר

של הלשון מתנוון, ואז הטפיל יושב על בדל השורש ומחליף בפועל את הלשון. למעשה הדג ממשיך את חייו עם הטפיל שבתוכו].

והנה בחודש האחרון התוודענו לכך שטפיל זה נדד אף ללהקות הסרדינים בחופי מרוקו, והתיישב במקום הלשון שלהם, אלא שלמעשה ומכיון ששיווק הסרדינים הוא ללא ראש, לא ראינו מקום לחשוש אף לאחר שידענו מהדבר, אלא שבתלונה שהתקבלה מצרכן בארצות הברית, התברר שנמצא טפיל זה בתערובת הנמצאת בקופסת שימורים. מה שבעצם לימד אותנו שכיון וטפיל זה אין לו אחיזה חזקה בתוך פה הדג, אזי במהלך הניקוי והורדת הראש הוא עלול ליפול מן הפה לתוך התערובת של הסרדינים המנוקים, ועל כן קיים חשש אם כי זעיר למצוא טפיל זה בקופסאות הסופיות.

למעשה כיון שהחשש הוא נדיר ביותר לאור הסרת הראש, הניקוי והשטיפה וכו', נראה שלצרכן הסופי אין כל מקום לחשוש, אולם על משגיחי הכשרות, לוודא קודם תחילת הייצור, באמצעות בדיקת מדגם גדולה, כולל של ראש הסרדין, האם להקה זו נגועה בטפיל זה, ואם נמצא שנגוע, יש לפקח היטב על הורדת הראש, מיון ושטיפות היטב, קודם ההכנסה לתערובת, כדי לוודא שהמוצר הסופי נקי מכל חשש.

בברכה

שניאור ז. רווח

קונטרס "חובת הארץ" על מצוות התלויות בארץ

תמצית דיני מצוות הארץ ודינים הנהוגים בהתיישבות*
מאת הגאון רבי נסים עזרא כ'צ'ורי זלה"ה
מגדולי רבני בבל בדור האחרון

סימן ד - קיצור דיני הפרשת המעשרות

ישפוך מכלי הגדול לכוס קטן אחד ממאה ומעט יותר ולא יטלנו בידו שלא יתנענע ויתערב מלמטה למעלה אלא מעמידו בארץ¹. וכה יאמר:

מה שיש בשולי כלי הקטן מאחד ממאה מכל המשקה שבכלי הגדול
ישאר טבל והיותר מאחד ממאה שיש בפי הקטן יהיה תרומה גדולה
על כל המשקה שבכלי הגדול ועל אחד ממאה שבשולי כלי הקטן².

ואחד ממאה שבשולי כלי הקטן יצטרף עם תשעה חלקים כיוצא בו
שבפי כלי הגדול ויהיו מעשר ראשון.

ואחד ממאה שבשולי כלי הקטן שצירפתי אותו עם תשעה חלקים יהיה
תרומת מעשר על התשעה חלקים.

ואחד מעשרה יהיה מעשר שני בשולי כלי הגדול ממשקה הנשאר.

ואח"כ יקח בידו פירות שווה פרוטה. וכה יאמר:

מעשר שני הזה שהוא בשולי כלי הגדול יהיה מחולל הוא וחומשו על
שווה פרוטה זו.

ואח"כ ישפוך המשקה שבכלי הקטן בעפר תיחוח³ וידיח הכלי.

* בגליון זה אנו ממשיכים להביא פרקים מספר חובת הארץ אחר עבודת ההדרה בתוספת
ביאורים וההערות מאת הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א מרבני המכון.

¹ בהפרשת תרומות ומעשרות ממשקים, קשה לקבוע את מיקום התרומה והמעשר לצדדי העולם, כיון שמדובר במשקים הנעים ממקום למקום. וראה בספר שו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' סב אות ז) מש"כ להעיר על דין זה שלא לנענע הכלי. וראה עוד בספר קצירת השדה (פרק טז, סעי' ג).

² ויכול גם לומר "על הכל" או "על כל המשקין שלפני", וכמש"כ המחבר לקמן בסי' ה.

סימן ה - סדר ראשון לטבל ודאי⁴

סדר הפרשת תרומות ומעשר[ות] של טבל ודאי* בא"י.

אם ליקט מגינתו פירות דרך משל קיל"ו אחד שהוא אלף גרא"ם ומעט יותר (של הכרעת המשקל), ישקול 900 גרא"ם לבד ו-90 גרא"ם לבד ו-10 גרא"ם לבד והמעט לבד⁵ והיו כולם גלויים לפניו, וקודם ההפרשה יברך⁶:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומות ומעשרות⁷.

³ ובספר קצירת השדה (פרק יג סעי' ג) כתב שלא ישפוך לבור שופכין וכיוצא בו שדרך בזיון הוא.

⁴ בשלשת הסימנים הבאים מציע לנו רבנו ג' דרכים מעשיות להפריש תרו"מ מטבל ודאי בצירוף מתנה ללוי ולעני בפועל: בסימן ה' הנוסח הקלאסי בו נותן המעשר ראשון והמעשר עני עצמו בידי הלוי והעני אחר ההפרשה. בסימן ו' מוסיף רבנו דרך קלה לביצוע הנתונה, ע"י שילוח מראש של כסף ללוי ולעני ובכל פעם שמעשר מפירותיו מקנה להם המעשרות אך מעכב המעשר ראשון ומעשר עני לעצמו לקיזוז חלק מההלואה. ובסימן ז' מציע רבנו דרך עוד יותר פשוטה באופן שלא יצטרך להקנות ללוי ולעני אלא בג' ההפרשות הראשונות, ואילו אח"כ יקנו הלוי והעני מדין מכרי לזיה ומכרי העני בלי שנצטרך להקנות להם בפועל.

* פירוש, פירות שהם ודאי שלא הוציאו מהם תרומות ומעשרות, כגון הזורע בגינתו ירקות שהם נקראים טבל ודאי [הערת רבינו המחבר מתוך הספר].

⁵ ובסה"כ 4 קבוצות: ה-900 גרם הם הפירות שיהיו מתוקנים בסוף התהליך וראויים לישראל, וה-90 גרם ישמשו למעשר ראשון הניתן ללוי שהוא אחד מעשרה מכלל הפירות (100 גרם) יחד עם התרומת מעשר. ובניכוי תרומת מעשר, ישאר ביד הלוי 90 גרם, וה-10 גרם יהיו תרומת מעשר שהוא "מעשר מן המעשר" דהיינו 1/100 מכלל הפירות, והמעט הנוסף משמש כתרומה גדולה.

⁶ שכל הברכות מברך אותם עובר לעשייתן וכ"כ הש"ך על דברי מרן בשו"ע בסי' שלא סעי' עח.

⁷ כתוב בריש פרשת כי תבא (דברים כו, יג) בענין ידיו ביכורים, "ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולא למנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי". ופרש"י, "ולא שכחתי, מלברך על הפרשת מעשרות". והוא מהמשנה (מעש"ש פ"ה מי"א), "ולא שכחתי, לא שכחתי מלברך ומלהזכיר שמך עליו". ופירש הרע"ב, "לפי שמברכים להפריש תרומה וכן על מעשר ראשון ושני ומעשר עני, ולפדיון מעשר שני ולחלה על כולן מברכים", ע"ש. וכתב הרמב"ם (מעשר פ"א הט"ז), "המפריש מעשר זה מברך תחלה כדרך שמברכין על המצות וכן מברך על מעשר שני ועל מעשר עני ועל מעשר מן המעשר מברך על כל אחד בפני עצמו. ואם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהן כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות". והעתיק דבריו המחבר בשו"ע יו"ד (סי' של"א סע"ט).

ומה שכתבו הרמב"ם והרע"ב והשו"ע לברך גם על הפרשת מעשר עני (כשמקיים מצוות הפרשת מעשר העני בנפרד) היינו ברכת אקב"ו להפריש מעשר עני. אולם לענין נתינת המעשר לעני הדבר עומד במח' הפוסקים: דעת התוס' בכורות יא. ד"ה והלכתא שאין מברכין על נתינה לכהן וה"ה בנידו"ד וכן הוא בשו"ת הרשב"א ח"א סי' יח, וכ"כ האבודרהם בשם הר"י בן פלט והראב"ד, וכך הכריע הלכה למעשה הפר"ח ביו"ד מתנו"כ סי' ס"א אות א'. אמנם בפאת השולחן הביא ב' דעות בפוסקים והכריע דהדעה דמברכין

ולא ידבר עד שיגמור ההפרשה⁸ וכה יאמר.

על המעט יאמר⁹:

זה יהיה תרומה גדולה על כל הפירות שלפני¹⁰. ויסיר את המעט ויניחו בכלי לבדו.

אח"כ יאמר על המאה גרא"ם שהם (10.90)¹¹:

אלו יהיו מעשר ראשון על כל הפירות שלפני.

אח"כ* יאמר על העשרה גרא"ם:

זה יהיה תרומת מעשר על התשעים גרא"ם. ויסיר את העשרה גרא"ם ויניחם עם המעט של תרומה גדולה¹² והתשעים גרא"ם יניחם בכלי אחד לבדו¹³.

ואח"כ יאמר:

אחד מעשרה יהיה מעשר שני בדרומם של פירות הנשארים¹⁴.

ואח"כ יקח בידו פירות מתוקנים או חתיכת פת או יקח מצפונם של פירות הנשארים שיעור שווה פרוטה. ומברך:

עיקר וכ"כ שם בשם הגר"א וכ"פ בארץ חפץ נתיב ד' בסוף ההערה שם. אמנם הלכה מעשה אין המנהג לברך ושב ואל תעשה עדיף, דקי"ל דספק ברכות להקל. נוראה בספר ביכורי שדה (פ"ב סעי' יב.) ובספר קצירת השדה (פט"ו סעי' מו) בעניין מחלוקת הפוסקים הנ"ל].

⁸ משום דהברכה שבירך להפריש תרומות ומעשרות קאי על כל סוגי המעשר שקורא להם שם בזה אחר זה בשעת אמירת הנוסח.

⁹ פי' על המעט העודף על האחד ממאה.

¹⁰ פי' כולל האחד ממאה המונח בצד ועתידי להיות מעשר ותרומה.

¹¹ אינו מובן כוונת רבנו כאן ונראה להגיה שהם 10% או שהם 10+90. שוב ראיתי ב"חובת הארץ" שבספר מעשה נסים (10;90), והוא כהצד אחרון.

* וטוב יותר ליתן ללוי את כל המעשר שהם 100 גרא"ם והלוי יפריש ממנו 10 גרא"ם לתרומת מעשר [הערה מתוך הספר]. ודברי המחבר כאן עולים לכאורה עם דברי רבינו המהרי"ט בספרו בח"א סי' פה, אולם עי' בקצירת השדה פי"ג סעי' יב שהביא את דברי מרן הברכ"י שהדיג על דברי המהרי"ט, עי"ש.

¹² דשניהם דהיינו התרומה גדולה והתרומת מעשר דין אחד להם, ובוה"ז שניהם הולכים לאיבוד באופן המתאים וכדלעיל בדברי המחבר (סי' ג סוף סעיף א).

¹³ ובסוף ההפרשה יתנם ללוי כמו שמבאר רבנו בהמשך.

** ואם היא שנת מעשר עני ג' ו' של השמיטה וכמ"ש לעיל בדמאי צריך לשקול עוד 90 גרא"ם ויניחם לבד ו-810 גרא"ם לבד ובמקום מעשר שני יאמר מעשר עני וכה יאמר על ה-90 גרא"ם: זה יהיה מעשר עני על כל הפירות שלפני (שהם 810 גרא"ם) ויתן התשעים גרא"ם לעני [הערה מתוך הספר].

¹⁴ דהיינו 10% מה-900 גרם שהם 90 גרם, וחלק זה אין צורך להניחו בקבוצה חמישית בנפרד כיון שבשלב הבא הוא פודה המעשר שני על פרוטה, ויוכל הוא עצמו לאכול המעשר השני הפדוי. ובשנות ג' ו' שהם שנות מעשר עני כבר ביאר רבנו בהערותו שצריך להניח ה-90 גרם בנפרד כיון שחלק זה יצטרך לתת לעני וישאר בידו רק 810 גרם.

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על חילול מעשר שני¹⁵.

ואח"כ יאמר:

מעשר שני הזה שהוא בדרומם של הפירות יהיה מחולל הוא וחומשו על שווה פרוטה זו.

ואם יש לו שילינג המיוחד למעשר שני יעשה כסדר שכתבנו בדמאי¹⁶.

ואח"כ יקח הפירות של חילול מעשר שני עם המעט של תרומה גדולה ועשרה גרא"ם של תרומת מעשר ויקבור אותם או יכרוך אותם בנייר ויניחם באשפה¹⁷.

והתשעים גרא"ם מעשר ראשון יתן ללוי או לכהן¹⁸ צדיקים¹⁹.

¹⁵ כן כתב הרמב"ם (מעש"ש פ"ד ה"ג) ושו"ע יו"ד (סי' שלא סקל"ז). ומקורו מהירושלמי ספ"ק דמאי וע"ש בפני משה ובפירוש הרדב"ז על הרמב"ם שם.

¹⁶ לעיל סימן ג סוף סעי' א.

¹⁷ ע"י לעיל (סי' ג ס"א) ומש"כ בהערות שם. נוש לתמוה על רבינו ז"ל שהתיר להניח אף טבל ודאי באשפה, ואם לא טימא הפירות קודם ההפרשה, זו תרומה טהורה שחובתה ומצותה בקבורה, ואם טימא את הפירות כמו שממליץ בסוף הסימן לקמן, הרי זו תרומה טמאה וחובתה ומצותה בשריפה, ויש מקום להקל בקבורה, אך לכאן אין כל היתר הלכתי להקל בפירות שהם טבל ודאי שלא לשרוף או לקבור את התרומה וצ"ע. וע"י עוד בהערה הנו'. וע"ע בחלקת השדה חלק שלישי בדיני הפרשת חלה סי' א באריכות שמביא את דיעות הראשונים והאחרונים בזה וכולם כאחד ענו ואמרו שחובתה ומצותה בשריפה או בקבורה, ואין מקום להקל בטבל ודאי.

¹⁸ (במדבר יח, כא), "ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישראל וגו'". ושם (פסוק כד), "כי את מעשר בני ישראל וגו' נתתי ללוים לנחלה".

ובגמרא בכמה דוכתי מבואר דעזרא קנס את הלויים משום שלא רצו לעלות לירושלים לשרת בבית המקדש שבנה וקבע שיוכלו לתת מעשר ראשון גם לכהנים. ונחלקו בזה רבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה, ע"י חולין (דף קלא:). וכתובות (דף כו.). וכן כתב הטור יו"ד (סי' שלא) דמעשר ראשון יתנו לכהן או ללוי.

ואמנם להלכה כתב רבינו הרמ"א בסי' שלא סעי' יט, ש"א שאפשר ליתן המעשר גם לכהן, ע"ש. אך בספר שו"ת חלקת השדה (ח"ב סי' ט"ז) הוכיח שאין כן להדיא דעת הרמב"ם והשו"ע, ולדידם בזה"ז יש ליתן את המעשר ראשון ללוי ולא לכהן. ותמצית דבריו הם מדברי הרמב"ם (מעשר פ"א ה"א) שכתב דמעשר ראשון ללויים שנאמר (במדבר יח כא) ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בני ישראל לנחלה. ואחר כך (ה"ד) כתב, "ועזרא קנס את הלויים בזמנו שלא יתנו להם מעשר ראשון אלא ינתן לכהנים לפי שלא עלו עמו לירושלים". וכתב הבי"י (יו"ד סי' שלא), דנראה מדבריו שלא קנס אלא את הלויים שבזמנו לבד. וכן נראה ממה שכתב עוד בסוף הלכות מעשר שני (פי"א הי"ג), "ובזמן שהיו נותנין מעשר ראשון לכהנים לא היו מתוודים", ומשמע מלשון זה דעכשיו אינו ניתן אלא ללויים, ע"ש. וכן סתם מרן בשו"ע (סי' שלא סי"ט) דמעשר ראשון נותנו ללוי. ולכן תימא מה שסתם רבנו המחבר כאן כדברי הרמ"א. ואמנם בדיעבד שכבר נתן לכהן כתב בשו"ת חלקת השדה שם, שגם לדידן יצא ידי חובת נתינה, וע"ש.

¹⁹ מה שכתב רבנו ללוי או לכהן "צדיקים", בסנהדרין (דף צ:), "א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מניין שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ שנאמר (דה"י ב לא, ד) ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה', כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת. אמר רב אחא בר אדא אמר

והתשע מאות גרא"ם יטול לעצמו ויאכל וישמח על שעשה המצוה כתקנה והקב"ה יברך מעשה ידיו ויריק לו ברכה עד בלי די²⁰.

ובכל פעם שילקוט פירות מגינתו יעשה כסדר וכחשבון זה.

ואם יש לו מינים הרבה יעשה לכל מין ומין בפני עצמו כסדר הזה ולא יערבם יחד²¹.

רב יהודה, כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ כאילו נותנה לפני ארי, מזה ארי וכו' אף כהן עם הארץ ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה בטומאה. ר' יוחנן אמר אף גורם לו מיתה שנאמר (ויקרא כב, ט) ומתו בו כי יחללוהו. דבי ר"א בן יעקב תנא אף משיאו עון אשמה שנאמר (ויקרא כב, טז) והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם. [ועי' תוס' מנחות (דף יח:)] ד"ה מודה אי בעינן כהן שמודה בעבודה או שכהן ת"ח סגי אף שהוא רשע ואינו מודה בעבודה. והרמב"ם (הל' תרומות פ"ו ה"ב) כתב, "תרומה טהורה בין תרומה גדולה בין תרומת מעשר בין של תורה בין של דבריהן אינה ניתנת אלא לכהן תלמיד חכם מפני שאסור לאכול תרומה טמאה וכל עמי הארץ בחזקת טומאה לפיכך נותנין תרומה טמאה לכל כהן שירצה". והוא כדברי רב אחא בר אדא אמר רב יהודה לענין תרומה. והגם שכל הנו' איירי לגבי תרומה לכהן, מכל מקום נראה דגם מעשר יש להקפיד לתתו ללוי ת"ח, וכדמשמע בפסוק לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה', כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת וכו', וכן ביארו המצודת דוד והרלב"ג והמלבי"ם על הפסוק שם דמנת הכהנים והלויים היינו התרומה והמעשר ראשון, והוא כדברי רבנו כאן. [נותדע דבחולין (דף קל:)] הגירסא בדברי רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מניין שאין נותנין "מתנה" לכהן עם הארץ.

²⁰ במסכת תענית (דף ט), "אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דריש לקיש, אמר ליה אימא לי פסוקיך, א"ל עשר תעשר. א"ל (התינוק, רש"י) ומאי עשר תעשר, א"ל עשר בשביל שתתעשר. אמר ליה מנא לך, א"ל זיל נסי. אמר ליה ומי שרי לנשויה להקב"ה והכתיב (דברים ו, טז) לא תנסו את ה', א"ל הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזו, שנאמר (מלאכי ג, י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. מאי עד בלי די, אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די וכו'". וע"ש בתוס' ד"ה עשר תעשר. ובברכות (דף סג), "אמר חזקיה בריה דר' פרנך, אמר רבי יוחנן למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות, לומר לך כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותן לכהן סוף נצרך לכהן על ידי אשתו, שנאמר (במדבר ה, י) ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיק ליה איש איש כי תשטה אשתו וכתיב והביא האיש את אשתו ו' ולא עוד אלא סוף שנצרך להן, שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו. אמר רב נחמן בר יצחק ואם נתנן סוף מתעשר שנאמר (במדבר ה, י) איש אשר יתן לכהן לו יהיה לו יהיה ממון הרבה", ע"ש.

²¹ כוות רבינו שאין להפריש ממין על שאינו מינו, אך יכול לקחת מכל מין בנפרד את הכמות הנדרשת, ולומר נוסח הפרשה אחד שיכלול את הכל ויוסיף בכל מקום שעושה חלות "כל מין על מינו". ופשוט.

גם כהנים ולוים יעשו כסדר הזה ממש ואח"כ יקחו המעשר ראשון לעצמם²².

טוב ליתן מים על הפירות קודם הפרשה²³.

אסור לתרום בשבת ויום טוב²⁴.

²² רמב"ם (מעשר פ"א ה"ג), וכתב שם שמקור הדין מהפסוק (במדבר יח, כח) "כן תרימו גם אתם", ומפי השמועה למדו, "אתם" אלו הלויים, "גם אתם" לרבות את הכהנים. והוא מהספרי פרשת קרח (דף כ').

²³ ב"חובת הארץ" שבספר מעשה נסים תיקנו "מירוח" במקום "הפרשה" וכן כתב הרמ"א (יו"ד סי' שלא סי"ט) דטוב להכשיר אותם קודם מירוח כדי שתקבל טומאה ויהא מותר לשרפה (טור). אבל בביאור הגר"א (אות נ) כתב בשם ספר התרומה דאפשר לטמא בזה"ז גם לאחר מירוח. ועי' שו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' קפ"ו בהערה דכתב, שכן המנהג כיום בארץ ישראל. ולענין מעשה כתב בספר קצירת השדה שהורה מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א לטמא את התרומות קודם ההפרשה, על ידי שיזלף מעט מים על הפירות ויגע בהם בידיו, וכדברי רבנו כאן. והנה בחובת הארץ שבמעשה נסים הוסיפו אחר המילים "אסור לתרום בשבת ויום טוב" - "עי' ביאור הגר"א יו"ד סי' שלא אות נ' והרדב"ז ח"ב סי' תשל"א", ע"ש. והנראה דהערה זו שייכת למה שכתב רבנו כאן "דטוב ליתן מים על הפירות קודם המירוח". והם דברי הגר"א הנ"ל. ובשו"ת הרדב"ז נמי הזכיר דאם הוכשרו הפירות לקבל טומאה מוטב ואם לאו מכשירים במים, ע"ש.

²⁴ במשנה בביצה (דף לו:), "ואלו הן משום שבות וכו' ולא מגביהין תרומה ומעשר. כל אלו ביו"ט אמרו, קל וחומר בשבת". ובמסכת תרומות (פ"ב מ"ג) תנן, "המעשר והמבשל בשבת, שוגג יאכל מזיד לא יאכל". ופי' הרע"ב, "המעשר, שאסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת מפני שהוא מתקן". וכן ביאר רש"י בגיטין (דף נד.) וכן פסק השו"ע או"ח (סי' שלט ס"ד) וע"ש במ"ב (סס"ק כה). ואמנם תיקנו חז"ל שאם יאמר אדם נוסח הפרשה בלשון תנאי בערב שבת ויו"ט, יוכל להפריש גם בשבת ויו"ט. וראה כל פרטי הדין בארוכה בספר קצירת השדה בפרק יז.

דינים ומנהגים לתשעה באב

דיני איסור האכילה והשתיה בתשעה באב

- א. תשעה באב אסור באכילה ושתיה, וברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה.¹ וכל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בשמחת ירושלים. וכל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה (שו"ע סי' תקנ"ד ס"א וסכ"ה).
- ב. ואסור אפילו לטעום התבשיל בתשעה באב לבדוק אם יש בו מלח או תבלין כראוי, אפילו כשאינו מכניס לפיו שיעור "רביעית", ויודע שיפלוט הכל. וע"פ שו"ע סי' תקס"ז ס"א.
- ג. מי שדרכו לרחוץ פיו בכל בוקר, אין ראוי לעשות כן בתענית ציבור, וכל שכן בתשעה באב. ואם יש לו צער גדול כשאינו רוחץ פיו, יש להתיר כשנזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבואו מים לגרונו. (וע"פ שו"ע סי' תקס"ז ס"ג, ומשנ"ב סקי"א).
- ד. עוברות ומניקות מתענות בתשעה באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים (שו"ע שם ס"ה. והרמ"א בהג"ה סי' תק"נ ס"א). אבל אם יש להן איזה חולי פטורות מלהתענות (חזו"ע עמוד רע"ט).
- ובתשעה באב דחוי, שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, מעוברות ומניקות רשאיות לאכול, כדין שלוש צומות. ולא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד. (חזו"ע עמוד ס'. שו"ת שערי ציון ח"א סי' י"ג).
- ה. יולדת כל שלשים יום מותרת לאכול בתשעה באב, ואינה צריכה אומד. הג"ה, ומיחו נוהגין להתענות כל זמן שאין להן צער גדול שהיה לחוש לסכנה, והמיקל לא הפסיד (שו"ע שם ס"ז). והעיקר להלכה כפסק מרן השלחן ערוך. והיינו דוקא לאחר שבעה ימים מן הלידה, אבל תוך שבעה ימים, אסורה להתענות (חזו"ע עמוד ר"פ).

¹ יש מי שאומר שלא יישן בליל תשעה באב עם אשתו במטה אחת, ונכון הדבר, משום סייג וגדר (שו"ע סעיף י"ח). אם חל תשעה באב בשבת מותר בכולן אפילו בתשמיש המטה. הג"ה, ויש אוסרין תשמיש המטה, וכן נוהגים (שם סי"ט). וכתב בחזון עובדיה (עמוד דש) שמנהג בני ספרד בזה כמרן השו"ע, ומנהג בני אשכנז כהרמ"א. ושאפילו למנהגם, אם חל ליל טבילה בליל שבת, אין להחמיר.

ו. המפלת אחר ארבעים יום להריונה דינה כיוולדת, וכל שלשים יום מיום ההפלה אינה צריכה להתענות בתשעה באב (חזו"ע עמוד רפ"ח).

ז. אשה מינקת שהתינוק שלה אינו מרגיש בטוב, והרופא אומר שאם תתענה יזיק לתינוק שינוי החלב, מותרת לאכול. (אחרונים, בכה"ח סי' תקנ"ד אות ל"ב. ועי"ש. חזו"ע עמוד ס"ג ועמוד רע"ט).

ח. חולה שאין בו סכנה, מותר לאכול בתשעה באב, ואינו צריך אומד אלא מאכילים אותו מיד, דבמקום צער לא גזרו רבנן. (שו"ע סי' תקנ"ד ס"ו). וכל שהוא חלוש וכואב בגופו, ונזקק לאכול לרפואתו, מאכילין אותו. (מאמר מרדכי, משנ"ב, כה"ח סי' תקנ"ד אות ל' ול"ג).

ט. וכן חולה שכבר נתרפא, אלא שהוא עדיין חלוש מאוד, וכן אם הוא מצטער הרבה וחושש שיחזור חליו, אוכל בלא אומד. רק שלא יאכל מעדנים. (אחרונים, בכה"ח סי' תקנ"ד אות ל"א).

י. חולה שנוזקק לבלוע כדורים לרפואה, מותר לקחתם בצום, כי הם דבר שאינו ראוי לאכילה. (אחרונים, בכה"ח סי' תקנ"ד אות ל"ד). ודוקא בגלולות שאין בהן טעם טוב שהחיד נהנה. ואם אי אפשר לו לבלוע הגלולה בלי מים, מותר לבלועה עם מעט מים. (חזון עובדיה עמוד ל' ועמוד רע"ט).

יא. אנשים תשושי כח או זקנים שהתענית צער גדול להם, והרופא אומר שהתענית תזיק להם, אפילו אין שם חשש סכנה כלל, לא יתענו. ואינם צריכים התרה.²

ודע שבענין האנשים הזקנים הכל לפי כוחו וענינו של כל אחד ואחד, כי בעינינו ראינו זקנים מופלגים שהפליגו בתעניות והאריכו ימים, וכל הזקנים שראינו וידענו לא שמענו שיבטלו איזה תענית, אלא אדרבה הוסיפו עוד משלהם כהנה וכהנה, והחכם עיניו בראשו לשקול כל דבר לגופו. וכבר כתב מרן (סי' תקע"א ס"א) שהיושב בתענית אם הוא יכול לסבול התענית נקרא קדוש, ואם לאו כגון שאינו בריא וחזק, נקרא חוטא. עכ"ל. ואחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים.

יב. כל הצריך לאכול בתשעה באב לא יענג עצמו בבשר ויין, רק יאכל מה שצריך לו. (מ"ב אות ד'. כה"ח אות ז'). והוא הדין לתשושי כח וזקנים שהרופא אומר שהתענית מזיק להם. (רוח חיים. כה"ח אות ו').

יג. מי שאינו יכול להתענות מחמת חולי וכיוצא בזה, אינו צריך התרה.³ ורשאי לאכול כהרגלו תמיד, ואינו צריך אומד (שו"ע ס"ו), ואינו צריך לאכול פחות פחות מכשיעור (חזו"ע עמוד רפ"ח).

² רוח חיים, כה"ח (סי' תק"י אות ו'), חזו"ע (עמוד ס"ה ועמוד רע"ט).

³ כן כתבו בשו"ת זרע אמת (חאו"ח סי' ע"ה), ומרן החיד"א במחזיק ברכה, וזכור לאברהם, ושערי תשובה. וכמובא בכף החיים (סי' תק"י אות ב'). וכתב שגם בט' באב א"צ התרה. ומה שכתב בזרע אמת שם חוץ מט' באב, הוא משום שעיקר השאלה היתה על ג' צומות שהם מצד מנהג, אבל ט' באב שהוא מהדין פשיטא שא"צ התרה.

יד. נחלקו האחרונים אם חולה וכדומה שהותר להם לאכול בתשעה באב, יאמרו "נחם" בברכת המזון או לא, והכרעת מרן הראש"ל (חזון עובדיה עמוד רפ"ח) דשב ואל תעשה עדיף.

טו. חולה שנזקק לאכול בתשעה באב שחל ביום ראשון, או שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, יבדיל תיכף במוצאי שבת. (שו"ת הכנה"ג חאו"ח סימן ע"א). ויכוין להוציא בני ביתו. (ברכ"י, זכ"ל, מול"ח שם אות מ"ט). ואם אינו צריך לאכול תיכף במוצאי שבת, לא יבדיל עד שיצטרך לאכול.⁽⁴⁾

טז. יש אומרים שחולה הנצרך להבדיל בתשעה באב לא יבדיל על היין אלא על שאר משקין. ואם מבדיל על היין יתנהו לתינוק לשתותו (כה"ח אות ט'). ומרן הראש"ל שליט"א (חזו"ע עמוד שמ"ח) העלה שיש לו לשתות יין או מיץ ענבים מלוא לוגמיו, כי אינו מתכוין לשתות היין לתענוג, אלא לצורך קיום המצוה.

יז. משימלאו לבת י"ב שנה ויום אחד, ולבן י"ג שנה ויום אחד, חייבים הם להתענות אעפ"י שלא הביאו שתי שערות, וקודם לכן אינם חייבים. (פמ"ג סי' תק"ג בא"א אות ב' בשם א"ר. מ"ב בבה"ל. כה"ח אות א'). ולא דמי ליום הכפורים (בס' תרט"ז) שכבר מגיל י"א שנה מחנכין הקטנים לצום, דתענית כיפור החמירו בה מפני שהיא מן התורה, אבל תעניות אלו אינן אלא מדרבנן, ואין להחמיר בהם משום חשש סכנה. ומיהו חינוך לתענית של שעות שלא שייך בו סכנה כלל, יש לחנכם גם בשאר תעניות.⁽⁵⁾

יח. חתן שאירע אחד מן הצומות תוך שבעת ימי המשתה שלו, חייב להתענות. כי הצום שהוא "אבילות דרבים" דוחה את שמחתו שהיא "רגל דיחיד", ומקרא מלא דיבר הכתוב אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי.⁽⁶⁾ והוא הדין בבעל ברית שחייב להתענות.⁽⁷⁾

⁴ ועיין בזה באורך בשו"ת שערי ציון ח"א (סימן י"ג).

⁵ ערך השלחן (סי' תקנ"ד אות ב'). וכ"כ בבית הלל יו"ד (סי' רס"ה). וכמובא כל זאת בכף החיים (שם אות כ"ג). ומיהו דעת המטה יהודה אינה כן. והרמ"ע ז"ל כתב דקטנים מאבילים אותם לחם ומים בלבד, כדי שיתאבלו עם הצבור. והמג"א (סי' תק"ג סק"ב) כי דהיינו דוקא כשיש לו דעת להתאבל. גם הח"א כי דאעפ"י שאין מחוייבים לחנך קטנים אפי' בתענית שעות, ואפילו בבן י"ב שנה, מ"מ ראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים או מאכל פשוט. והובא במ"ב (סק"ד). ובכה"ח (אות ט') כתב דבס' הלכה ברורה (אות א') השיג על דברי הרמ"ע הנו', וכתב שכמדומה שלא נהגו כן. וגם החיד"א בברכ"י (אות א') כי שלא נהגו כן. וראה עוד למרן הראש"ל שליט"א בס' חזון עובדיה (עמוד ס"ו).

⁶ כן כתב הריטב"א פ' בתרא דתענית. וכן משמע מהתוספות בעירובין (דף מ' ע"ב). וכן דעת המג"א (סי' תק"ן סק"ה). וכ"כ הכתונת יוסף (סי' ה'). וכ"פ מהר"י עייאש הובא בברכ"י (סי' תקמ"ט אות ב'). ודלא כמ"ש הבית דוד (סי' תע"ז). כף החיים (סי' תקמ"ט אות ט').

⁷ וגם הבית דוד הנו' מודה בזה. כף החיים (אות י'). ע"ש. ועיין עוד בספר ויאמר יצחק (דף ל"א ע"ב אות ג') מענין זה. יע"ש. ושור"י בס' זכר עשות להרה"ג מהר"י ארגואיטי ז"ל (עמוד קס"ב אות כ"ח) שהאריך הרבה בענין זה וגם הוא העלה שחייב להתענות. מלבד בתענית יארציי"ט דלא יתענה. יע"ש.

יט. אבל אם התענית חל בשבת ונדחה ליום א', יתפללו מנחה אחר חצות היום, ורוחץ ואינו משלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא, כמ"ש מרן בשו"ע (סי' תקנ"ט ס"ט) בבעלי ברית. וכל שכן הוא לשאר התעניות. ואעפ"י שיש מהאחרונים שמחמירים בזה (עי' כה"ח שם אות ע"ד), כבר העלה מרן הראש"ל בשו"ת יביע אומר (ח"א חאו"ח סי' ל"ד) שכן ראוי להורות. וזה דלא כמו שכתב בנתיבי עם (סימן תקמ"ט ס"א). ובעלי הברית הם אבי הבן והמוהל והסנדק.⁸

⁸ בית יוסף. וכ"כ הרמ"א בהג"ה (סי' תקנ"ט ס"ח). וכ"פ המג"א (סקי"ב) שם. והח"א וקיצור שו"ע, ומשנ"ב שם (אות ל'). ועיין כה"ח שם (אות ע"א).

ושו"ר בספר פעולת צדיק להגר"י צאלח ח"ג (סי' קמ"ז) שכתב דמנהגם שלא להתיר אפילו לאבי הבן לאכול בעוד יום, ואפילו בי"ז בתמוז שנדחה ליום א', וע"ש בדבריו הנעימים.

בעניין חיוב ערלה בעציץ שאינו נקוב

בס"ד, יום רביעי ה' אדר א תשע"א

לכבוד

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א

שלום וברכה

רציתי לשאול את מעכ"ת על מה שכתב מרן מופה"ד ביבי"א בעניין חיוב ערלה בעציץ שאינו נקוב.

בשו"ת יביע אומר ח"י חיו"ד סי' לג כתב בדעת הרמב"ם (וממילא כן היא דעת השו"ע שהעתיק בסע' כו את לשון הרמב"ם) שכל עציץ שאינו נקוב חייב בערלה, משום שהרמב"ם סתם לשונו: הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה אף על פי שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות עכ"ל. ומשמע דבכל גווני חייב בערלה.

ובשו"ת יבי"א הנ"ל הבי"ד הרדב"ז שם, שכתב שהרמב"ם לא חילק בין של חרס לשל עץ, ומזה רצה ביבי"א ללמוד דהוא הדין לכלי פלסטיק. אולם לימוד זה צ"ע, דהן אמת שיש צד לומר שחרס ועץ נחשבים נקובים, אולם לכא' פלסטיק לא שייך הכא. ושור"ר בספר התורה והארץ (ח"א עמ' 207) שכתב בשם מומחה שכלי פלסטיק ושקיות ניילון דומים בתכונותיהם לכלי מתכת ואינם חדירים למים או לשורשים, אם הם שלמים וחזקים.

ובאמת נראה לדחות, ואף להרמב"ם דווקא עציץ חרס חייב בערלה, וכ"כ הרבה ראשונים להדיא. ואפושי פלוגתא לא מפשינן.

דהנה מצאנו בחפשי"ה שהרמב"ם גופיה בפ"י המשנה בכתובות (פ"ג מ"ה) כתב "עציץ – הוא כלי חרס". וכ"כ רש"י במגילה (טז. ד"ה עציץ). וכ"כ הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והמאירי בסוגיא בגיטין הנ"ל שסתם עציץ של חרס הוא. וכ"כ האו"ז. וכ"כ הר"ש בחלה (פ"ב מ"ב) ועוד ראשונים. ועיין במגיד משנה הל' מכירה (פ"ג הט"ו), שהרמב"ם כתב "היה עציץ נקוב", והמ"מ כתב בפשיטות דמירי בכלי חרס. א"כ אין לסמוך על סתימת לשון הרמב"ם בזה. וצ"ע. ונשמח שמעכ"ת יחיה דעתו בנדון זה.

ובהזדמנות זו, רציתי לומר שבלומדנו בהל' ערלה, הרבינו להיעזר בספרו הבהיר שו"ת חלקת השדה, ועל כך תודתנו נתונה.

בברכה

אבישי גרינצייג

הרה"ג
רבי שניאור ז. רווח
שליט"א

רב במ.א גזר ויו"ר המכון
למצוות התלויות בארץ

בדין ערלה בעציץ שאינו נקוב, ובסוגי העציצים השונים

ט"ו סיון תשע"א

אל מעלת ידידי האברך
הרב אבישי גרינצויג שליט"א
השלום והברכה!

במאי דשדר לן מר, לעי' בדברי מרן מלכא מופה"ד הגרע"י שליט"א בספרו שו"ת יביע אומר ח"י חיו"ד סי' לג, שכתב שמסתימות לשונם של הרמב"ם והשו"ע שכתבו שהנוטע בעציץ אע"פ שאינו נקוב חייב בערלה, משמע שבכל גוונא ובכל סוגי העציצים חייב בערלה, ונקט מרן שליט"א ביבי"א שם, שד"י הוא הן לקולא והן לחומרא, ולפי"ז כתב שם בתשובה שה"ה בעציץ מפלסטיק. [הגם שלמעשה מפני המחלוקת הצריך שיהיה נקוב וכמבואר שם ובתשובה שהבאתי משמו בספרי שו"ת חלקת השדה ח"א, עיי"ש].

והנה כב' כתב להעיר, שאף אמנם שיש צד לומר שהן בחרס והן בעץ אי"צ נקיבה וחשובים כנקובים, אך מ"מ פלסטיק לא שייך לכאן, וציטט בשאלתו מספר שכתב בשם מומחים שפלסטיק דומים בתכונותיהם למתכת. ועוד העיר שאף להרמב"ם דוקא בעציץ חרס חשיב כנקוב, ולא בעץ, וכתבת להוכיח הדברים מהר"מ בפיהמש"נ עמ"ס כתובות (פ"ג מ"ה) דכתב שעציץ הוא כלי חרס, וציטטת ראשונים נוספים שס"ל הכי, והבאת את דברי המ"מ בהל' מכירה פ"ג ה"טו, וסיימת שאין לסמוך על סתימת לשון הרמב"ם, והשארת הדברים בצ"ע, וביקשת אם אוכל לחוות דעתי בזה.

הנה ידידי, מלשון מכתבך נראה, שזה חידושו של הרב בי"א שליט"א, ומכאן יצאת להעיר על הדברים, ובאמת אין זה נכון כלל ואדרבה רוב הלומדים את דעתו של הרמב"ם כתבו שסתם הלשון מורה שזה הן בעץ והן בחרס, וכ"כ להדיא הרדב"י בפירושו על הרמב"ם בהל' מע"ש ונט"ר (פ"י ה"ח) שדעת הרמב"ם שעציץ נקוב חייב בערלה, ולא חילק בין של עץ או של חרס. עכ"ד. וכד תדייק תראה שכן הוא דעת מרן בבית יוסף בסו"ס רצד בדעת הרמב"ם, שכתב שם על דברי הטור שכתב שעציץ של חרס חייב אף באינו נקוב, ובשל עץ רק אם נקוב. וכתב בב"י שמה שהטור חילק בין עץ לבין חרס, כ"כ הרא"ש (בהל' ערלה –

המובא בסוף מסכת מנחות בש"ס דידן - סי' ג, והביא מדברי רש"י עמ"ס גיטין (דף ז' ע"ב בד"ה עפר), ומדברי התוס' שם בגיטין ובמנחות שס"ל להיפך דשל חרס בעי נקיבה, ובשל עץ שהוא מתלחח יותר, אי"צ נקיבה. ומסיים שדעת הרמב"ם אינה כדעת הרא"ש (לשונו בבדק הבית שם), ודעתו שנוטע בעש"נ חייב בערלה, עכ"ד.

ברור אם כן שהביא דעת הרמב"ם שס"ל שבעש"נ בכל גוונא חייב בערלה, ובסו"ד הביא הב"י את דברי הירושלמי (פ"א ה"ב) שמוכח מדבריו שבכל גוונא חייב בערלה (ודברי רבי יונה שם נקראים בתמיה וכו"כ במפרשים על הירושלמי, וכ"ה במהר"י קורקוס על הר"מ שם, ובדברי תמודות על הרא"ש שם ס"ק י' כתב שלפי דברי ר"ת שבשל חרס מהניא נקיבה יש לקרוא את דברי רבי יונה בנחת ולא בתמיה, עי"ש). וכן ביאר בדעת הרמב"ם רבינו הגר"א בביאורו על השו"ע בסי' רצ"ד ס"ק ס"ד, שדעת הרמב"ם שחייב בערלה בכל גוונא הן בשל עץ והן בשל חרס, וכן משמע בירושלמי שבכל גוונא חייב וכדברי הרמב"ם, עי"ש. וכן מדוקדק מדברי החזו"א בדעת הרמב"ם שס"ל שגם בשל עץ חייב, וראה חזו"א ערלה סי' א', ובסי' ב' אות יג ודו"ק.

והנה רבינו המל"מ בהל' ביכורים (פ"ב ה"ט) האריך בידיני עציץ, וכתב שלגבי זרעים יש ארבע דעות בראשונים. הראשונה היא סברת רש"י דשל עץ בעי נקיבה ושל חרס לא בעי. השניה היא סברת התוס' בפ"ק דגיטין והרשב"א שם, דשל חרס בעי נקיבה, ושל עץ לא בעי. השלישית היא סברת התוס' במנחות, דשל חרס בעי נקיבה, ובשל עץ לא מהני נקיבה. והרביעית היא סברת הראב"ד דחרס ועץ כולם שווים בדינם ובעו נקיבה. ומוסיף עוד שכ"ז בזרעים אבל באילנות אף שאינו נקוב דינו כנקוב, ולמד דין זה מדברי הרמב"ם בהל' מע"ש ונט"ר הנז' לעיל. ובהמשך תמה על דברי מרן בבית יוסף שדימה דעת רש"י לדעת הרא"ש (וכבר יישבו האחרונים את תמיהתו על הב"י ראה בשו"ת נחפה בכסף יו"ד ח"א סי' ה, ועוד). ובהמשך כתב בדעת הרמב"ם שס"ל כדעת רבינו תם דשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי, ועוד ס"ל להרמב"ם שסתם עציץ הנז' בכל מקום של חרס הוא, אולם גבי דין ערלה שאני, ואילן הנטוע אף בשל חרס ואף שאינו נקוב, דינו כנקוב וחייב בערלה. וכ"כ בדעת הרמב"ם הכף החיים בהל' שבת סי' שלו אות מה, שהגם שלענין שבת פסק מרן שם שבעציץ שאינו נקוב יש להיזהר מליטלו מע"ג קרקע, וכו', היינו משום דמספק"ל גבי זרעים אם הלכה שבשל חרס גם א"נ נחשב כנקוב או כמ"ד איפכא (עי' שם בסוף אות נב), אולם באילן אפ"י אינו נקוב חשיב כנקוב, ובכל גוונא. (ועי"ש עוד בדברי הגר"א בביאורו על השו"ע בהל' שבת שם).

אתה הראת לדעת שאדרבה דעת רבותינו המפרשים את הרמב"ם שכולם כאחד ענו ואמרו שס"ל שגבי אילן ודיני ערלה, עש"נ דינו כנקוב הן לגבי עציץ מחרס או מעץ, והנה מה שכתבת שמצאת שכתב הרמב"ם בפייהמש"נ עמ"ס כתובות (פ"ג מ"ה) שעציץ הוא כלי חרס, והבאת עוד ראשונים שהכי ס"ל, ואפושי פלוגתא, לא מפשינו, עכ"ד. והנה אחמהמ"ר איזה אפושי פלוגתא יש כאן, וכי יש מי שחידש מחלוקת מעצמו, הרי הם דברים מפורסמים בדברי רש"י, תוס', הרא"ש, ועוד ראשונים שזה אומר כך הדין וזה אומר להיפך. וסתומת הרמב"ם אינה בכדי בפרט אחר שציטט לשון הירושלמי שם, וחילק בין זרעים לאילן, וכל המפרשים דקדקו את סתימת לשון הרמב"ם להלכה, וכד תידוק שאף בשו"ת בית דוד להגר"ש טעביל זצ"ל (סי' א) כתב שסתומת לשון הרמב"ם שבאילן בכל גונוני חשיב כנקוב, אלא שמחמת התוספתא שלמד מדבריה שדווקא עציץ של חרס, על כן דחק ללמוד שגם הרמב"ם ס"ל שדווקא בעש"נ של חרס חייב בערלה, וכ"כ בקרית ספר על

הרמב"ם שם, שדווקא בשל חרס חייב בערלה. אמנם שאר המפרשים וכנז"ל לא ס"ל הכי אלא שהרמב"ם ס"ל שחייב בערלה הן בשל עץ והן בשל חרס, ומסתימת לשון הרמב"ם למדו הדין הלכה למעשה. [ועי' בסוד"ה הבא].

והנה מה שהוספת לצטט את דברי המגיד משנה בהלכות מכירה (פ"ג הט"ו) שכתב שם הרמב"ם גבי מכירת עציץ עם זרעים, וכתב המ"מ שעציץ פירוש כלי חרס וכו', עכ"ד. וחפצת להוסיף דעתו בין הסוברים שעציץ הוא כלי חרס דווקא, וכ"ז בדעת הרמב"ם, אולם אחמה"ר הערת המגיד משנה איננה לדין או להלכה, שהרי התם איירי בעציץ נקוב כמו שמפורש שם בדברי הרה"מ, וא"כ מדוע כתב המגיד משנה שבכלי חרס איירי, והרי אם זה נקוב מה נפ"מ אם של עץ הוא או של גללים, או של חרס, כיון שהוא נקוב דינו כארץ, אלא על כרחך שהמגיד משנה כתב תיאור, והוא מדויק כיון שרוב העציצים המצויים הם של חרס, לכן ביאר את המילה עציץ וכתב לפרשו שהוא כלי חרס ששמים בו זרעים וכו'.

ובאמת מה שכתב רבינו הרמב"ם בהל' מכירה, שאיירי בעציץ נקוב, מוכרח שכיון שאיירי בזרעים כל עציץ שאינו נקוב נחשב כמטלטליו, בין שהוא של עץ ובין שהוא של חרס, וזאת מכיון שס"ל שבשניהם בעי נקיבה כשמדובר בזרעים וירקות, ולכן סתם שכדי שיחשב כקרקע לענין קנין במכירה צריך שיהי' נקוב ממש ולא חילק בין עץ לחרס, וזה מה שכתב הרב המגיד להכריח שכתב נקוב, כי באינו נקוב חשיב כמטלטליו, וכאמור מה שכתב שבשל חרס איירי, לא כי למד בדעת הר"מ, שבשל עץ לא בעי נקיבה לזרעים, אלא מפני שסתם עציץ של חרס הוא.

וכך אולי אפשר לדייק מלשון מרן בבית יוסף שאחר שהביא דעת הרב המגיד שכל שאינו נקוב חשיב כמטלטליו, הוסיף מרן בבית יוסף שם, ודע דבפ"ק דגיטין וכו' והביא שם מחלוקת רש"י ורבינו תם, ומשמע מדבריו שבלשון הטור והרמב"ם לפי הרב המגיד לא ס"ל הכי אלא שכל סוגי העציצים בעי נקיבה לגבי זרעים.

והן אמת שרבנו הפרישה בביאורו על הטור שם כתב לבאר, שמה שכתוב בטור [וה"ה בר"מ] נקוב, ה"ה שיכל לומר לא נקוב ובחרס לפי רש"י, או לא נקוב ובעץ לדעת ר"ת, רק כיון שבסוגיא בגיטין איירי לפני"כ בעציץ נקוב, לכן נקט עציץ נקוב, או פירש שאפשר שנקט נקוב שזה לכו"ע נחשב כקרקע, עכ"ד. אולם לענ"ד סתימת הלשון היא חזקה יותר מהסבר שכתב רבינו הפרישה, ולכאורה גם לשונו הסתמית של הרמב"ם בהל' תרומות פ"ה הט"ו והט"ז שנקט נקוב לענין מעשר ולא נחית כלל לחלק בין עץ לשל חרס, משמע שס"ל שאין כלל חילוק ביניהם ולעולם בזרעים בעי נקיבה, וכן הוא בריש הלכות כלאים שלא חילק כלל, מכל הני מוכח שבזרעים לעולם בעי נקיבה, ולפי"ז יובן היטב לשונו לגבי ערלה מש"כ בלשון סתם לצד השני, שעש"נ חייב בערלה, והוסיף והדגיש שאף שאינו כארץ לזרעים, הרי הוא כארץ לאילנות, כלומר הגם שבכל סוגי העציצים שהוא סתם בכל מקום שדינם כאינו נקוב וכדי שייחשב כנקוב בעי נקיבה, בערלה הדין הוא להיפך שכל עציץ אף שאינו נקוב ייחשב כנקוב, וכעת יובן היטב לשונו הסתום של הרמב"ם בזרעים ובאילנות, ולעולם בזרעים בעי נקיבה, ובאילנות אי"צ נקיבה וחשיב כנקוב.

ואמנם גבי אילנות כנזכר לעיל כ"כ הרדב"ז וכן משמע ממרן בב"י, וכן הוא להדיא במשנה למלך בהל' ביכורים הנ"ל, שלעולם חשיב כנקוב, מ"מ גבי זרעים להדיא לא כתב כן במל"מ שם, וס"ל שדעת הרמב"ם כדעת ר"ת, שבשל חרס לא בעי נקיבה, אולם לענ"ד הקלה כמות שהיא, לא נראה כן מפשטות לשונות הרמב"ם בכל מקום שמעולם לא ירד

לחילוק הזה, ולעולם בזרעים הצריך נקיבה. וב"ה לאחר העיון ששתי כאשר מצאתי שכ"כ החזו"א בדעת הרמב"ם שכך דעתו כאותם ראשונים, וכוונתי לדברי החזו"א עמ"ס שביעית סי' כו אות ד' סוד"ה מש"כ וז"ל: ובדין עש"נ דעת הראב"ד, הר"ש והרא"ש דאף בשל עץ וחרס [בעי נקיבה. ש.ז.ר.] וזו גם דעת הרמב"ם וכו' עכ"ד, וכ"כ משמו בספר דרך אמונה בהל' תרומות פ"א הכ"ה בביאור הלכה שם, ובזה"ל אות תס"ח, עיי"ש. ועי' לקמן שכ"כ להדיא הרב כה"ח בדעת הרמב"ם ומרן השו"ע.

והנה מרן השולחן ערוך הגם שהזכיר בכמה מקומות את מחלוקת רש"י והתוס' בריש גיטין על עציץ של עץ או חרס, וכמבוא לעיל בדברי מרן הבי"ב בסו"ס רצ"ד, ובחו"מ סי' רב, ועוד, מ"מ בשולחן הטהור סתם בכל המקומות וכדעת הרמב"ם ממש, ראה בהל' מקח וממכר (חו"מ סי' רב סעי' י' שסתם לגבי זרעים שבעינן נקוב, [וברמ"א בסעי' יב שם ציין את המחלוקת של רש"י ור"ת, אך מרן לא הזכיר מאום], וכן בהל' כלאי הכרם (סי' רצ"ו סי"ב) על ירק ותבואה בעציץ חילק רק בין ע"נ לשא"נ, ולא בין סוגי העציצים, וכן בריש הל' כלאי זרעים (סי' רצ"ד סעי' א) חילק על זרעים של עציץ נקוב לשאינו נקוב, ולא חילק בין סוגי העציצים, הגם שבדבריו בב"י כאמור הזכיר דיעות הראשונים בזה [ואף הזכירם בשולחן ערוך או"ח סי' שלו ולקמן הבאתי דברי השו"ע שם].

ומאידך לצד השני גבי אילנות, הגם שבב"י בסי' רצד הביא מחלוקת רש"י ותוס' בזה, מ"מ בשולחן ערוך פסק כלשון הרמב"ם בסתם שהנוטע בעציץ אפ"ל שאינו נקוב חייב בערלה. ולא הזכיר מאום ממחלוקת הראשונים בזה, ומוכרח שדעת מרן כדעת הרמב"ם להלכה שאין כלל חילוק בין של עץ לשל חרס, אלא בזרעים לעולם בעי נקיבה, ובשל אילן לעולם נחשב כנקוב, וזה עיקר החילוק הלכה למעשה.

וכעת מצאתי שאף הרב כפ החיים זצ"ל כ"כ להדיא ואצטט דבריו לקמן. ודברי הכה"ח נסובין על דברי מרן בשו"ע או"ח בהל' שבת סי' של"ו, שפסק שם מרן בסעי' ז' שאסור לתלוש אפ"ל מעציץ שאינו נקוב [כלומר חיוב יש רק בעציץ נקוב ובשא"נ אין חיוב אלא איסור], ובסעי' ח' כתב שיש להזהר שלא ליטול עציץ אפ"ל שאינו נקוב מע"ג קרקע ולהניחו על יתדות או הפוד, בין של עץ ובין של חרס, עכ"ד השו"ע. ומקורו של ד"ז מבואר במס' שבת (דף צ"ה ע"א) שהתולש מעציץ נקוב חייב חטאת, ובשאינו נקוב פטור אבל אסור. והשו"ע בלשונו שם סתם שכל עש"נ אסור אבל פטור, ולא חילק בין סוגי העציצים, וכל זה הגם שמרן בבית יוסף (בסי' שלו בד"ה כתב רש"י) הביא את מחלוקת רש"י ותוס' גבי עציץ מעץ או חרס אימתי חשיב כנקוב, מ"מ בשו"ע פסק בסתם ולא ירד לחלק שלעיתים גם בעש"נ חייב חטאת (וכמו שציין זאת בגליון השו"ע שם המג"א בס"ק ט, שלדעה אחת בשל עץ חייב חטאת ולדעה אחרת בשל חרס חייב חטאת), ולכאורה מוכח שבכל גוונא התולש מעש"נ מכל סוגיו יהיה אסור אבל פטור מחטאת. ואמנם בסעי' ח' הוסיף דין נוסף, והוא שעציץ אפילו אינו נקוב יש להיזהר מליטלו מע"ג קרקע ולהניחו ע"ג יתדות או איפכא בין שהוא של עץ ובין שהוא של חרס, עכ"ד.

ולכאורה יותר נראה היה לומר, שבעציץ נקוב הגבהה מע"ג קרקע ולהניחו ע"ג יתדות יהיה חייב משום איסור תורה של תולש כשמגביה, או של זורע במוריד, והכי ס"ל לרבינו הרמב"ם (בפ"ח ה"ד), וממילא בעש"נ החמיר מרן השו"ע לאסור מדרבנן, וכמבואר בסעי' שלפנינו גבי התולש מעש"נ שפטור אבל אסור, וה"ה הכא אף בעש"נ יהי' אסור מדרבנן, ולכן הדגיש מרן שיש להחמיר ולאסור בכל סוגי העציצים. אלא שבביאור הלכה על סעי'

ח' כתב שאם נאמר כן בדעת השו"ע, צריך להבין מדוע סתם בס' ש"ב ס"ג, שצורר שעלו בו עשבים יהיה מותר לקנח בו, שלכאורה אם הגבהה מן הקרקע היא מדרבנן שפיר התיירו הכא משום כבוד הבריות, אולם אם מדאורייתא אסור להגביה, לא יתירו בשביל כבוד הבריות איסור תורה, ולכן כתב שיותר מסתבר שדעת מרן השו"ע כדעת רש"י והתוס' במס' שבת שם, שההגבהה היא רק אסורה מדרבנן כיון שעדיין גם על יתידות הוא יונק מהקרקע ולכן אינו אסור מהתורה ורק חכמים אסרו כיון שהוא ממעט את היניקה, וכ"ז בנקוב, אולם באינו נקוב היה צריך להתיר לגמרי, אלא שכיון ונחלקו הראשונים ויש שס"ל שבסוגים מסוימים זה חשיב כנקוב על כן החמיר בכל הסוגים, מפני חשש איסור שבת.

ובאמת כבר כתב כן בביאור הגר"א על השו"ע בס' שלו שם, שיש לחוש לשני הפירושים ולכן אף באינו נקוב אסור, וע"ע בשעה"צ ס"ק לז, שאין בזה גזרה לגזרה, ובביאור הלכה תמה על באר הגולה שציין את המקור של סעי' ח' בדין הגבהה עציץ מהג"ה אשר"י, שהרי שם איירי בעציץ נקוב ולא שאינו נקוב, ובאמת שהדברים תימה, ומרן בב"י הביא את דבריו של הג"ה אשרי בסו"ס של"ו ע"ש, ויש כמה דפוסים ששיבשו את הדברים, וראה בהגהות והערות לטור אות יז שבהוצאת מוסדות שירת דבורה, ע"ש.

[ובספר ילקוט יוסף בהל' קוצר ס' של"ו סעי' י' הביא את דברי הביאור הלכה על דין תולש מעש"נ, ואחמ"ר לא דק, שהרי בתולש לית מאן דפליג שבעש"נ חייב, וכמבואר במשנה שם, וכל מחלוקת הרמב"ם ורש"י הוא לגבי הגבהה וכמבואר בבית יוסף שם, והקירבה בין שתי ד"ה בביאה"ל הטעתו, ופשוט שדברי הביאה"ל קאי על הגבהה עציץ הנז' בשו"ע בסעי' ח'].

ולכאורה מדברים אלו נראה שלא פסיקא ליה לגמרי למרן השו"ע שבזרעים כל חומר נחשב אינו נקוב, שהרי לפי דבריהם מרן בנידו"ד של הגהת עציץ חשש להחמיר. והגם שאפשר לומר שחומרת שבת עדיפה, ובפרט שכבר אסרו כל עש"נ, ולכן הוסיף לחשוש גם לדיעות שהוא לק פסק כדעתם להלכה. מ"מ אמרתי לשנות דין זה ממקורו בקיצור נמרץ.

שהנה כאמור, בס' ש"ב ס"ג פסק מרן שצורר שעלו בו עשבים מותר לקנח בו, ולא חיישינו שמא יתלשו, דאף אם יתלשו ליכא איסורא דדבר שאינו מתכוין הוא, עכ"ל. ומקורו מדברי ריש לקיש במס' שבת דפ"א ע"ב, והביא דברי רש"י שם, ודברי הרה"מ שם, ודעת הרב"י שאף אם תולש העשבים מהצורר חייב חטאת, מ"מ על ההגבהה עצמה ס"ל לרש"י שאין כאן איסור תורה, שאם היה איסור תורה לא היו מתירים משום קינוח כיון דפ"ר הוא, אבל על תולש אע"ג דחייב חטאת לא קשיא לן, כיון שדבר שאינו מתכוין מותר, וכיון דלאו פ"ר הוא שיתלוש בזמן הקינוח, לכן התיירו. ובמשך ציין הרב"י שהרמב"ם לא הזכיר דין דצורר והביא דברי הרה"מ מש"כ בזה, בפ"ח ה"ד, ע"ש.

והנה מרן שסתם בס' ש"ב להתיר קינוח בצורר, ולא חש להגבהה מוכח שס"ל שעצם ההגבהה אינה אסורה מהתורה אף בעציץ נקוב, וכ"ז דלא כהרמב"ם שס"ל שאף מגביה עובר על איסור תורה, וכ"כ המגן אברהם בס"ק ג', שאין בזה איסור תלישה אלא מדרבנן אף בנקוב, ולכן התיירו משום כבוד הבריות וס"ל לשו"ע כדעת רש"י והר"ן ודלא כדעת הרמב"ם, ועוד הוסיף המג"א שכן מוכח מס' שלו ס"ח, וכוונתו לנז' לעיל בדין הגבהה עציץ שאינו נקוב שכתב מרן בלשון יש להיזהר, ומבאר המחצית השקל בס' ש"ב שם על דברי המג"א, שמדברי מרן בס' שלו מוכח מכלל לשונו שכתב שעציץ אף שאינו נקוב יש להיזהר מליטלו וכו', מוכח שרק ענין זהירות יש בו, ואף שציין אינו נקוב, מהא דכתב

"אפילו" נראה שגם בנקוב הוא רק איסור דרבנן, וממילא דאינו נקוב הוא רק משום זהירות בעלמא. דלא מסתבר שבנקוב יהיה חיוב חטאת, ובאינו נקוב יהי' רק זהירות, אלא שבסוף דבריו מסיים המחצית השקל, ומכל מקום ליכא בכל זה משמעות גמור לענ"ד, עכ"ד.

ובאמת שמסו"ד נראה ברור שעל ס' שלו אה"נ אפשר לפרש אחרת שבנקוב זה חובת חטאת, ובאינו נקוב מדרבנן, ולעיתים יש להיזהר הכוונה איסור מן הדין, אולם גם המח"ש נראה שמשכים שלכאורה מס' שי"ב, נראה ביותר שהכי ס"ל שהגבהה אינה אסורה אלא מדרבנן ודלא כהרמב"ם, וכדברי המג"א. וכנז"ל כ"כ המשנה ברורה בביאור הלכה הנז' לעיל. [ועכ"פ יהיה בזה נ"מ, שבאם יקח את העציץ הנקוב ויניחו לא על גבי יתדות אלא על דבר המנתק בוודאי, יהיה כאן איסור תולש מן התורה, וכ"כ להדיא בהג"ה אשרי הנז' לעיל והוב"ד בב"י בסו"ס שלו. וה"ה להיפך באם העציץ שאינו נקוב נמצא על דבר המנתק בוודאי כגון עציץ שמונח על מרצפות של ימינו בקומה גבוהה (שאינה סמוכה לאדמה שיש חששו שדינה כצונמא), אם יעביר ממקום למקום לא יהיה בזה חשש זהירות מאיסור כלל ועי' בילקו"י הנז' לעיל, ובספר מנוחת אהבה ח"ב פ"ד, ועל דין עציץ הנמצא ע"ג מרצפות עי' מה שכתבתי בספרי שביתת השדה על דיני שביעות בפ"ח סי"א ובמקורות שם].

והשתא נתנה ראש ונשובה אל דברי מרן בשו"ע בס' שלו, שמחד בסעי' זה פסק שיש איסור לתלוש מעש"נ, ולא חילק בין של עץ או חרס לחשוש שזה חיוב חטאת וכדין עציץ נקוב, ולכאורה משמע שבכל גוונא חשב כאינו נקוב, ולכן פטור אבל אסור. ומאידך בסעי' ח' בדין הגבהה סבר שיש כאן רק זהירות, ולפי האמור לעיל הוא חשש שיש להיזהר מפני מחלוקת הפוסקים שלעיתים זה כנקוב ולכן חשש בשניהם, ולכאורה נראה שמרן השו"ע חשש לחומרא להחשיב כנקוב, וזה קצת צ"ע שבכל המקומות סתם הן בזרעים והן באילנות, ותמיד חשש רק אם נקוב או לא, ולעולם לא ראינו שחילק בין כלי חרס לכלי עץ.

וראה בדברי הכף החיים (סופר ס' שלו אות מח) שכתב להדיא שדעת השו"ע ודעת הרמב"ם שאין חילוק בין חרס לעץ אלא בין נקוב לאינו נקוב, והוסיף וכתב שכ"ז לגבי זרעים, אולם לגבי אילן אפ' אינו נקוב חשיב כנקוב וגם זה בין בשל עץ ובין בשל חרס, הרי שזה להדיא כמו שכתבנו לעיל בסוד"ה והנה מה.

אך מ"מ גם הרב כה"ח בבואו להסביר דעת השו"ע בדין להגיה עציץ שאינו נקוב, כתב להדיא באות נ"ב, שדעת מרן השו"ע כדעת רש"י שבהגבהה גם של עציץ נקוב, אינו אלא איסור דרבנן וכדעת רש"י ודלא כהרמב"ם, ומ"מ הכא בעש"נ חשש והזהיר שלא להגביה מפני שחשש לשני הסברות גבי עץ או חרס, ומשמע שאין זו הלכה פסוקה, ויש להבין כיצד זה יסתדר עם מה שכתב באות מ"ח שדעת השו"ע שאין חילוק בין עץ או חרס אלא בין נקוב לשאינו נקוב, ומבואר שזה פסק וודאי, ולא על דרך הספק.

ולולי דמסתפינא היה נראה בעיני לבאר כל זה בדרך קלה יותר, שעיקר הדין להלכה ולמעשה שדעת הרמב"ם והשו"ע הוא דין מבורר ולעולם בזרעים חשיב אינו נקוב, ובאילן חשיב כנקוב, ולכן סתמו דבריהם בכל המקומות, וכפי שכתבנו לעיל מדברי הפוסקים, וגבי שבת ס"ל להשו"ע שבעש"נ יש איסור מדרבנן ולשון זהירות שנקט, יכול להיות גם במקום איסור, ויש לזה כמה דוגמאות, וכיון שדעת השו"ע שיש פסק גמור שבין של עץ ובין של חרס חשיב כאינו נקוב לזרעים, לכן כתב שעש"נ שאסור מדרבנן יהיה אסור בשניהם ורק

מדרבנן. ובדין עציץ נקוב יסבור כדעת הרמב"ם שהמגביה עובר באיסור תורה, אלא שהלכה לגבי קינוח בצרור, צירף מרן השו"ע בסי' שי"ב כמה צירופים, האחד ספק שמא הלכה כרש"י וסייעתו שאין בהגבהה איסור תורה, ועוד הרי בקינוח בצרור הוא אינו צריך אלא לצרור ולא לעשבים, וא"כ הוי מלאכה שאינה צריכה לגופא שאסורה רק מדרבנן לדעת השו"ע, ומפני כל זה התיר מרן משום כבוד הבריות, ואפשר שלזה כיון המחצית השקל בסי' שי"ב שם שדברי המג"א לדייק מהשו"ע אינם משמעות גמורה.

ולפי"ז מלבד מה שדברי השו"ע ברורים יותר להתאים דבריו בכל המקומות, יובן היטב גם מדוע הרמב"ם השמיט ההיתר של קינוח בצרור, וזאת מכיון שס"ל שאף המגביה עובר על איסור תורה של תולש, ובנוסף מפורסמת דעת הרמב"ם שס"ל שאף מלאכה שאי"צ לגופה, אסורה מן התורה [ראה רמב"ם הל' שבת פ"א ה"ה, וראה שו"ע או"ח סי' שט"ז ס"ח ובדעת סתם הביא שזה מדרבנן ובסו"ד הביא שדעת הרמב"ם שחייב, וכן הוא בסו"ס של"ד, וראה שם במ"ב ס"ק פ"ה שכתב שהלכה כדיעה ראשונה], ולכן לא נמצא לדעת הרמב"ם כל דרך להתיר קינוח בצרור.

אולם מה אעשה שכל המפרשים לא למדו כך בדעת השו"ע אלא שס"ל כדעת רש"י שאין בזה איסור תורה, וגבי שבת החמיר לחוש לשני הסברות של עץ או חרס, ושו"ר בספר מנוחת אהבה בח"ב פ"ד סוף הערה 15 שכתב שאפשר לדחות דברי המג"א ולהסביר כפי שכתבנו לעיל, אך סיים שכיון ודעת רוב הראשונים שאין זה איסור תורה, כן עיקר, ע"ש, ועדיין לי הקטן צ"ע, והי"ת יאיר עיני בתורתו לכיון אל האמת.

עכ"פ לנידו"ד בדין אילנות מצאנו ששוה דעתם של רבים מן הפוסקים וס"ל שדעת הרמב"ם ומרן השו"ע שסתמו שכל עציץ חשיב כנקוב, ואין לחלק בין של עץ או של חרס, ולעולם חשיב נקוב, וכנ"ז לעיל כ"כ הרדב"ז, המל"מ, וכ"כ הרב כה"ח הנ"ז לעיל ועוד, ומכל זה נראה שהוא פסק גמור ומוכרע, שאף לא אחד כתב שרק לחומרא פסק כך הרמב"ם.

ואמנם מצאנו שמרן הגרשז"א בספרו שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ע בד"ה גם נלענ"ד, שנראה ברור שמה שפסק השו"ע כדעת הרמב"ם שלעולם חשיב נקוב, הוא רק לחומרא ולא לקולא, כלומר שהגם שהלכה למעשה הנוטע בעציץ שאינו נקוב יש לו לחוש לערלה כלומר להמתין שנות ערלה, אך מ"מ לא ינהג כך לקולא, כגון שאם לאחר שעברו שנות ערלה ינקוב את אותו עציץ יהיה עליו לחשוש לראשונים שחולקים, ולפי דבריהם עד כעת היה פטור מערלה, ומכאן ואילך למנות שנות ערלה מחדש, עכ"ד, ועי' שם בדבריו באורך רב. אולם הדבר קשה מאוד ובפרט שלא הביא לכך כל מקור, שהרי מרן השו"ע ידע היטב והזכיר במפורש כל מחלוקת של רש"י ותוס' בכמה מקומות בבית יוסף כולל בסי' רצ"ד לגבי ערלה, ומ"מ להלכה סותם וכותב שהכל חייב, וכי דין גדול שכזה אפשר שלא להזכיר ולכתוב שהוא פסק רק לחומרא ולא לקולא.

וכבר ידידי הגרד"א שליט"א בספרו אוצר התשובות ערלה בסעי' כו הערה 168 כתב להוכיח מדברי הברכ"י שא"א לומר כן בדברי מרן השו"ע על דין כע"ז (או"ח סי' קפח) שפסק מחמת הספק אלא מילתא פסיקתא קאמר, וה"ה בנידו"ד.

ועוד עי' בתשובת מרן הראש"ל שליט"א למועצת הפירות והבאתי הדברים בספרי שו"ת חלקת השדה ח"א ושוב כעת זה נדפס בשו"ת יבי"א ח"י, דכתב שא"א לומר שזה רק לחומרא, שהרי כאשר מונה שנות ערלה בשנת נט"ר פטור מן המעשרות, וא"כ פסיקתו גם לקולא, ובאמת שהערה זו כבר כתבה מרן הגרשז"א גופיה שם בסי' ע"א אות ז', שלכאורה

מכאן חזינו שנקט מרן השו"ע כדעת הרמב"ם ואפילו לקולא, אך אולי כיון דמעשרות בדבר הגדל באינו נקוב אינו אלא מדרבנן לכך אולי לא חשש להו [ואזיל בזה לשיטתו בסי' ע שיש לחלק בין ערלה לתרו"מ, ועי' בארוכה מה שכתבתי בספרי חלקת השדה ח"א סי' ב אות ב, שהעיקר להלכה שבאילן הנטוע בעש"נ חייב בתרו"מ מדין תורה, והבאתי שכ"כ להדיא בספר ערוך השולחן, וכ"כ מו"ר בשו"ת שמע שלמה ח"א יו"ד סי' ז אות ה, ועי"ש באריכות].

[וכעת עלה במחשבתי לומר שלדעת מרן הגרשו"א זצ"ל שדעת השו"ע שיש לחשוש רק לחומרא, אולי אפשר לבאר שה"ה גם לגבי זרעים, מה שחשש מרן השו"ע בסי' שלו גבי הגבהת העציץ שא"נ, והיינו כיון שגם שם ס"ל למרן שיש לחשוש לחומרא לגבי זרעים להחשיבו כנקוב כגון באיסורי שבת, וה"ה לחשוש לחומרא באילנות גבי ערלה ודו"ק].

עכ"פ אתה הראת לדעת שלא רק דעת מרן מלכא בשו"ת יבי"א שס"ל בדעת הרמב"ם שאין לחלק בין חרס לעץ, אלא הוא דעת רוב ככל המפרשים ונו"כ של הרמב"ם וכך דעת רוב גדולי הפוסקים, ולכן זה העיקר הלכה למעשה שדעת הרמב"ם וכן דעת מרן השו"ע שעץ הנטוע בין בעציץ של חרס ובין של עץ חייב בערלה, ובשנת הרבעי פטור מן המעשרות, וזה פסק דין מוכרע והן לקולא והן לחומרא, וכפי שנתבאר לעיל.

והנה בשאלתך הוספת עוד על דין עציץ פלסטיק שהזכיר בתשובה ביבי"א שם, וכתבת שלכאורה פלסטיק לא שייך הכא, ואדרבה הם דומים בתכונותיהם לכלי מתכות. ע"כ לשון השאלה.

והנה ידידי האי דינם של סוגי הכלים כבר דנו בהם האחרונים ותלו את דינם בטעמי הדין שבאילן עשא"נ חשיב כנקוב. ויעוי' בשו"ת מנחת שלמה סי' ע' בתחילת התשובה, ויעוי' במה שהבאתי בתשובה בשו"ת חלקת השדה ח"א סי' ב אות א, והבאתי שם מספר כרם ציון השלם אוצר פרי הילולים סי' א, שהסתפק הגרצ"פ פראנ"ק זצ"ל אודות כלי מתכת.

ועיקר הדברים הם שאם נאמר שכוונת הירושלמי שחילק בין אילן לבין זרעים, ששרשי האילן מפעפעים ופירושו שהם עתידים לחדור דרך העציץ, אז מתכת שהיא עמידה בפני השרשים, אזי גם גבי אילן ייחשב כאינו נקוב. ואם נבאר שהכוונה משום יניקה אז אפשר שגם דרך המתכת יונק.

וכ"כ הגרשו"א שם בסעי' ע' בד"ה ומעטה, שאם זה מטעם שורשים שיחדרו מסתבר שלא יחדרו השרשים בשום אופן את קרקעית הרכב שמעבירים את השתילים. ובד"ה גם נלענ"ד כתב שלטעם השני כן ינקו השרשים מחמת חוזקם כאשר הם של אילן. וע"ע בסי' עא אות ז בתחילת הדברים ובסוד"ה איתא, שמשמע שלא יונקים דרך מתכת, ומאידך עי' בח"ג סי' קנח אות כ, שמשמע שכן יונק דרך המתכת, וממילא כן יש לחוש לערלה.

ועו"ע למרן החזו"א בערלה סי' ב' אות י"ג, שכתב שמתכת ודאי נחשב אינו נקוב, וכ"כ בדיני ערלה (בסוף חלק ערלה בהלכות הפסוקות אות ל"ב) שבשל מותכת נחשב כאינו נקוב, אלא שיהי' חייב בערלה מדרבנן, ובהמשך כתב שיש להסתפק אם עץ גדל בעציץ ממתכת שאינו נקוב, ושוב העבירו עם העפר לארץ, אם יש למנות ערלה מחדש, וכתב ע"ז החזו"א שזה ספק, ומקור ספק הוא מדברי החזו"א בסי' ב, אך אין סיבת הספק מחמת הספק אם דינו כנקוב או לא, וכמבואר שם. [ובתשובה של מרן הראש"ל למועצת הפירות שהבאתי כלשונה בשו"ת חלקת השדה שם סי' ה' ושוב נדפסה בשו"ת יבי"א ח"א בד"ה

ומעתה נראה, הביא את החזו"א שאפ"י נטעו בשל מתכת חייב בערלה, יש להוסיף שמ"מ ס"ל שמתכת דינו כאינו נקוב, וחייב רק מדרבנן כיון שגזרו אינו נקוב וכמבואר לעיל].

ולענ"ד אין למנות בוודאות את דעת מרן הראש"ל שליט"א שבכלי מתכות חשיב כנקוב לגבי אילן, וזאת מכיון שהמעייין בסוף התשובה יראה להדיא שחשש על ההובלה, כיון שתחתית המשאית היא מברזל עבה שאין השרשים יכולים לנקוב ברזל זה, וכו' עי"ש [וגם מה שהסכים עמי מרן שליט"א בתשובה אחרת שם בסו"ס ט, שאם בפועל בוצעה העברה ברכב רגיל, יש להקל, וכך כתבתי הוראה זו משמו בסו"ס ו' שם, מ"מ כ"ז לא משום שבברזל עב סבירא ליה שזה כנקוב, אלא מחמת דברי החזו"א בסי' יב שם, שניתוק כזה אינו ניתוק, וכן מחמת דברי הגרשז"א בסי' ע' שניתוק לזמן לא הוי ניתוק וכמבואר שם]. וצריך לומר שמה שהקל במתכת בתשובתו שם, איירי במתכת קלה יותר והוא מחלק בינה לבין ברזל עב.

ועו"ע בחלקת השדה שם בסי' ג בתשובה שהבאתי ממו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א בד"ה ואפילו, שגם שם נראה שס"ל שמתכת מנתקת וחשיבא כעציץ שאינו נקוב. ולמעשה מ"מ הגם שמרן שליט"א ס"ל שפסק הרמב"ם והשו"ע הוא פסק ודאי, ובין של עץ ובין של חרס חשיב כנקוב, ועפ"ז כתב שם שפלסטיק כלומר שקיות פלסטיק חשיב כנקוב [ולענ"ד בפלסטיק קשיח מאד אפשר שדינו כמתכת ולא חשיב כנקוב וכמבואר לעיל], מ"מ הראת לדעת שהלכה למעשה הצריך נקיבה בשיעור של 2 ס"מ [ולמעשה הצריך 2.5 ס"מ], והבאתי שם מעשה שהסכים להקל משום ממון ישראל היכא שהיו נקבים קטנים יותר בשקיות פלסטיק כיון שסופם להרחיב הנקבים. מכל מקום מכל הליו נראה ברור שאם זה חומר שלא יחדרו השרשים כלל, לא היקל בזה כלל להחשיבם כנקוב, וגבי פלסטיק וכיו"ב שעתידיים לחדור השורשם היקל להלכה ולא למעשה, וגם בהם הצריך שיהיו נקובים מחמת המחלוקת.

ויעו"ע בשו"ת חלקת יעקב יו"ד סו"ס מה, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ח סו"ס צב, ובשו"ת להורות נתן ח"ו סי' קא. ומ"מ נראה בוודאי שאם הטעם מפני חדירת שרשים זיל בתר טעמא והמציאות, שכלי מתכת בפרט אם הוא עב, אף שיש בו שנים רבות עץ השרשים אינם חודרים, וכ"ה בפלסטיק עבה מאד, מאידך בשקיות עבות ככל שיהיו, המציאות אנו רואים בעינינו שהשרשים חודרים החוצה, ולטעם זה ודאי שדינם כאינם נקובים. ולטעם האחר שהוא משום יניקה, אפשר שפלסטיק גרוע ממתכת דשייעי טפי ולא בלעי. ומדברי האחרונים משמע שנקטו כפירוש הראשון, וכן תראה בחזו"א ערלה סי' א אות יז. וכ"כ מרן הגרשז"א שם בסי' ע', שזה הטעם העיקרי והמוכרח יותר לדעת רבינו הרמב"ם, וכ"כ מרן הראש"ל שליט"א בתשובתו שם, וכ"נ עיקר מדברי מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א בתשובתו הנז' לעיל ומובאת בשו"ת חלקת השדה שם. וע"ע שם מה שכתבתי בהנחיות למשתלות ובהערות שם. והיי"ת יצילנו משגיאות.

בברכה ובידידות
שניאור ז. רווח

עקירת דבר מן התורה והפקר בי"ד הפקר

א. גיטין דף לו; על הא דאמר אביי דלפי רבי שביעית בזמן הזה מתקנת חכמים הק' הגמ', "ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותקינן רבנן דתשמט. אמר אביי שב ואל תעשה הוא. רבא אמר הפקר ב"ד היה הפקר".

ופירש"י על הא דאמר אביי שב ואל תעשה הוא, "והלוח הזה שב ובטל ואינו עושה המצוה לפרוע את חובו ולא עקר ליה בידים וכי האי גוונא מותר לעקור דבר מן התורה כגון שופר ולולב ודומיהם וכו' דלא עקירה בידים היא".

ועל הא דאמר רבא הפקר ב"ד היה הפקר, "ובדבר שבממון אין כאן עקירת דבר מן התורה במקום סייג וגדר דהפקר ב"ד בממון היה הפקר".

וכתב הרשב"א, דמשום דצ"ל משמט אני סבר המקשה דהוי עקירה ואינו שב ואל תעשה ולפיכך אמר אביי שב ואל תעשה הוא ולא קאמר שב ואל תעשה שאני, כלומר אין זה אלא שב ואל תעשה שאין עיקר הדבר אלא שאומרים לזה אל תגבה חובך. וסיים הרשב"א דרש"י פי' בענין אחר.

ונראה כוונת הרשב"א שהרי רש"י פירש דעיקר תירוצו של אביי הוא שהלוח עובר על מצותו (לפרוע את החוב) בשב ואל תעשה וכה"ג לאו עקירה היא, ומשמע דהמקשה סבר שגם בכה"ג עקירה היא².

ב. והנה בפרש"י שעל הרי"ף פי' שב ואל תעשה, "שב ואל תגבה חובך, אין זו עקירה אלא תוספת, הואיל ולא עבד ליה בידים", ע"ש. וכן פירש הר"ן (שדרכו להביא פרש"י כידוע), ע"ש. ונתקשו בראשונים בפי' זה, דהא העניין בשב ואל תעשה צריך להיות מוסב על זה שעוקר המצוה והיינו הלווה שפטרו אותו מהמצוה והחובה לשלם, ולא על המלווה. ולכן יש שהסיקו כפי' המובא ברש"י שלנו דשב ואל תעשה כלומר אל תפרע חובך, ע"ש.

¹ ראיתי מי שכתב דמה שנקטו הפקר ב"ד "היה" הפקר הוא מהשמטת הצנזור, כלומר בזמנם שהיה ידם שליטה היה הפקר אבל כהיום אין כח לב"ד להפקיר, עפ"ל.

² ולפי רש"י מה שנקט אביי שב ואל תעשה הוא, עיין ע"ז במהר"ם שיף.

וכע"ז יש להעיר גם על הרשב"א, דאף הוא כתב שס"ד דאין זה שב ואל תעשה כיון שצ"ל משמט אני וקמ"ל דשב ואל תעשה הוא כיון שאומרים לזה אל תגבה חובך. וחזי' דהכל מוסב על המלווה ולא על הלווה.

והנה לכאור' לאור המבואר כעת במח' רש"י שלפנינו עם רש"י שעל הרי"ף אי הא דשב ואל תעשה וכו' מהני כלפי הלווה או כלפי המלווה, א"כ אפ"ל דמה שכ' הרשב"א לעיל לגבי שב ואל תעשה דרש"י פ' בעניין אחר, אין כוונתו מצד ביאור הס"ד של המקשן אי שב ואל תעשה מהני או שס"ד דל"ח שב ואל תעשה, אלא כוונתו מצד דלפי רש"י הא דשב ואל תעשה וכו' קאי על הלווה ולא על המלווה].

ושם בריטב"א מכת"י הביא עוד פ' הרמ"ה, דהא דאמר אב"י דהוי שב ואל תעשה היינו שב ואל תוציא ממון מזה לזה, דהשתא לאו אנן קא מפקינן ליה לממוניה מיניה (פ' מהמלוה) אלא איהו הוא דאפסיד אנפשיה דלא תבעיה לממוניה מקמי הכי, א"נ שלא מסר שטרותיו לב"ד, ע"ש. [היינו דלהכי אין כאן עקירת דבר מן התורה. ומש"כ דאיהו אפסיד אנפשי' במה שלא מסר שטרותיו לב"ד, היינו משום דס"ל כהנך ראשונים דמסירת שטרות לב"ד מהני מעיקר הדין ופרוזבול היינו או מה שהנהיגו להורות לעשות כן או שמוסר החוב אף בלא שטרות וכו'].

ובהא דאמר רבא הפקר ב"ד הפקר, כתב הריטב"א בשם הרמ"ה, דאין כאן עקירת דבר מן התורה אלא לפני משורת הדין, שיהא המלווה עושה מידת חסידות עם הלווה להשמיט את חובו וכו', ע"ש. משמע דס"ל דאף בדבר שבממון אין לב"ד לעקור שום מצוה מן התורה, וכמבואר בהמשך דבריו שחולק על פרש"י בדבר שבממון אין כאן עקירת דבר מן התורה, ע"ש.

ג. בהא דאמר רבא הפקר ב"ד הפקר, כ' הרשב"א, דמינה שמעינן דכח ב"ד יפה להפקיר ממון ולזכותו לזה אפ' קודם שבא לידו, דהא תקנת השביעית וכן תקנת הפרוזבול הוי קודם שהיתה ההלוואה ומהני כלפי ההלוואות שיהיו אח"כ. וכן מוכח מקרא דאלה הנחלות אשר נחלו וכו', ע"ש.³

ד. והנה כבר נודע בשערים מחלוקת הפוסקים בענין קנין דרבנן אי מהני לדאורייתא או לא. ובאבני מילואים (סי' כח ס"ק לג) ביאר דמ"ד דמהני לדאורייתא סבר משום דהפקר ב"ד הפקר וכן ביאר בשו"ת החת"ס (יו"ד סי' שיד ד"ה מיושב), והוכיחו מסוגיא דידן דמשמע להדיא דמהני לדאורייתא.

ולדעת הסוברים דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא יל"ע דלמה לא נימא הפקר ב"ד הפקר. והנה הגאון רב שלמה איגר בשו"ת רעק"א (ח"א סי' רכא) כתב דהנך שיטות ס"ל דהפקר ב"ד הפקר מהני רק להוציא מבעלים ולא להקנות לבעלים אחרים.⁴ ועי' בתשובת אביו (שם סי' רכב) שפקפק על דבריו מכמה טעמים [ועי' דבר אברהם (ח"א סי' א אות יד) שדן ביסוד זה].

³ וראה בעניין זה ק"נ (אות ה) וביש"ש (פ' האשה קמא סי' יט). ובגדר הפקר ב"ד הפקר עי' עוד במהר"ץ חיות בדבריו על הסוגיא בגיטין דף כ.

⁴ ועי' באריכות בשדי חמד (מע' הה"א סי' נט) בענין הפקר ב"ד הפקר אם הוא רק להפקיע רשות הבעלים או שיש כח לב"ד גם ליטול ממון מזה וליתן לזה, וע"ע בציונים על הרשב"א מוסד הרב קוק מס' 409 - 411.

ובאבני מילואים (סי' כח ס"ק לג וסי' ל סק"ה) כתב לתרץ ביסוד מחודש מאוד, דהנך ראשונים ס"ל דבמה שחידשה תורה דהפקר ב"ד הפקר, לא שנתנה תורה כח לחז"ל לבטל לגמרי בעלות הבעלים האמיתית, אלא נתנה התורה לשני את הזכות להשתמש בחפץ. ועי' בשערי יושר (שער ה עמוד לה טור א) שהאריך לחלוק על יסוד זה. ועי"ש שכ' לבאר הנך שיטות דקניין דרבנן ל"מ לדאורייתא דאף שמדין הפקר ב"ד הפקר יש כח ביד חז"ל להפקיר הממון, מ"מ בדיני קנינים לא השתמשו חז"ל בכח של הפקר ב"ד הפקר ולא הפקיעו הבעלות של הראשון אלא רק הקנו לשני את זכות השתמשות, ע"ש.

בברכה אליהו ראש

הרה"ג
רבי משה פריץ
שליט"א

מנהל מער' הכשרות
שע"י קהילת מגן דוד
ורב ב'מדרש לתורה'
מקסיקו

האם ניתן לסמוך על טעימת גוי לעניין אם יש נותן טעם בתערובת

יז' סיון תשע"ב

שאלה: דבר איסור שנתערב במאכל ואין בו ששים לבטלו, האם אפשר לסמוך על דעת מר"ן בשולחן ערוך לתתו לגוי לטועמו, ובאם יאמר שאין בו טעם איסור, האם מותר. **תשובה:** אין לסמוך על הגוי, ואפ"י בהפסד מרובה.

מקורות:

א. כתב מרן בשו"ע (י"ד סימן צב ס"א): טועם הגוי הקדירה, אם אמר שיש בה טעם בשר, אסורה ואם לאו, מותרת. ובהג"ה אין אנו נוהגין לסמוך אטעימת עכו"ם ובעיני ס' בכל ענין.

וכתב בבדי השלחן (ביאורים ד"ה טועם) וז"ל: טועם העובד כוכבים הקדירה וכו'. בדרכי תשובה (בסק"ד) מיייתי בשם הערוגות הבושם [ריש סימן זה] להקשות בזה, דהאיך רשאי ליתן לנכרי לטעום, הא אם יש בו טעם בשר מיתסר גם בהנאה, ואסור ליתנו לנכרי, דאף מתנת חנם חשיב הנאה לנותן. וע"ש מש"כ לתרץ בזה. ע"כ. וכן הקשה בהגהות צבי לצדיק (ר"ס צח), ונשאר בצ"ע.

והוסיף בבדי השלחן, דכן מוכח בפסחים (כב ע"א) בהיהא דשולח אדם ירך לנכרי וגיד הנשה בתוכו, דאף מתנת חנם חשיב הנאה לנותן. וכ"כ עוד בבדי השלחן (סימן צח ס"א ביאורים ד"ה חלב).

ובדרכי תשובה (שם) כ' שבערוגות הבושם יישב דכיון דאיכא חזקת היתר, מותר לתת לטעום לנכרי משום שממ"נ מה דלא סומכין על החזקה משום דכיון דאיכא לברורי יש לברר ולא לסמוך על החזקת היתר, וא"כ אם נאמר דאסור ליתן לנכרי א"כ ישתרי מכיון דאיכא חזקת היתר וליכא לברורי, וע"כ שרי ליתן לנכרי. ע"ש.

וציין עוד הדרכ"ת למה שכתב בסימן צח אות ד. וכו' שם, שלפי דברי הרב ערוגות הבושם אי איכא קדרה דלית לה חזקת היתר, יאסר לתת לנכרי לטעום, ע"ש. [ועי' בחדושי רעק"א

(סימן קו בהנד"מ אות ג בסוגריים) שכ', דאולי היכא דאיכא חזקת איסור לא מהני קפילא. ולדברי הרב ערוגות הבושם אסור לתת לקפילא. גם עי' בבדי השלחן (סימן צח ס"א ביאורים ד"ה שלא ידע, עמוד יג) שכ' לפלפל אי מהני הכא חזקת היתר. וע"ע בזה בכרתי (סימן צח אות ו) ופלתי (שם אות ג) ובשב שמעתתא (ש"ג פ"ו) ובפתחי תשובה (סימן צו אות ב) ובדרכי תשובה (סימן צד אות ו) ובשו"ת יביע אומר ח"ח (חיו"ד סימן ד אות ג דף רסז ע"ב) ובמנחת פרי (סימן צח ס"ב ד"ה אך) ולהר"מ מירניק נר"ו בקובץ תפארת שרגא על איסור והיתר (עמ' סז).

ב. והנה מ"ש הרב בדי השלחן הנ"ל להביא ראיה מפסחים, אי מהא לא איריא, דלישנא דשולח משמע אדם המכירו, דאי אפי' לאדם שאינו מכירו הול"ל נותן. וע"ע בשו"ת חקרי לב (ח"א מיו"ד סימן מו). ולפי"ז עדיין יש מקום לתרץ ההיתר לתת לבהמת נכרי מצד שאינו מכירו ואין לו הנאה מלתת לו.

אכן מרן בשו"ע (או"ח סימן תמוח ס"ו) כ' דאסור להאכיל חמצו בפסח אפי' לבהמת אחרים או של הפקר. וא"כ לכאורה ה"ה הכא דאסור בהנאה יאסר גם לתת לנכרי שאינו מכירו. איברא דהגאון מליסא בס' מקור חיים (שם אות טו) כ' לחלק דד' מרן נאמרו דוקא בחמץ, אבל בשאר איסורי הנאה מותר להשליך לבהמת הפקר או לנכרי שאינו מכירו. והסכים עמו בס' דרכי הוראה ח"ב (פרק נח).

אלא שראיתי בשדי חמד (פאת השדה מע' הא' כלל לח) שהביא קושית מהר"ר אשר זליג מיטרפריל ז"ל דדברי הגאון מליסא סתראי נינהו, דהרי בספרו חוות דעת (סימן צד חידושים את י) כ' שאסור ליתן בב"ח לכלב אפילו אין הכלב שלו. ותירץ הרב שדי חמד שם, דבחוות דעת לא הזכיר בהמת הפקר כלל, וא"כ י"ל דמש"כ במקור חיים דבשאר איסורי הנאה מותר, היינו דוקא לבהמת הפקר, דכיון שאין לה בעלים ואין מי שיחזיק לו טובה על זה, לכן לא מיקרי הנאה ושרי. אבל לבהמה שיש לה בעלים שיחזיקו לו טובה על זה, אף אם אינו מאכילה בפני בעליה, מ"מ אסור, דכיון שיש לה בעלים יש לחוש שיוודע לבעליה שזה האכילה ויחזיק לו טובה, ובחוו"ד לא כ' דאסור אלא לבהמה שאינה שלו, כלומר שהיא בהמה של איש אחר, ולא מיירי בבהמת הפקר, דבזה מותר בשאר איסורין כמ"ש במקור חיים. ע"ש. והו"ד בדרכי תשובה (סימן צד אות מח). ע"ש. ולפי"ז לא יתורץ ההיתר לתת לטעום לנכרי דמיירי באופן שאינו מכירו, כיון שגם בזה איכא איסור.

אולם באמת דברי הרב שדי חמד בזה מוקשים טובא, דהרי מקור דברי החוו"ד הוא מדברי הט"ז (סימן צד אות א), וכמ"ש גם בשד"ח שם, והט"ז הביא בזה דברי האו"ה שכ' להדיא לאסור אף בבהמה של הפקר, ואי הוה פליג ע"ז החוו"ד, הול"ל שאין כונתו באיסור הנאה לכלב שאינו שלו אף לכלב הפקר כמו שכן היא כונת האו"ה והט"ז.

וגם מכיון דדברי מרן באו"ח גבי חמץ הם אפי' בבהמת אחרים, א"כ גם דברי המקו"ח מיירי גם בבהמת אחרים דשרי. ובכף החיים סופר (סימן תמוח אות קח) כ' בשם המקו"ח להתיר להשליך לבהמת הפקר או לנכרי שאינו מכירו. ואולי שאני נכרי שאינו מכירו מבהמת אחרים שמכירם. ולפי"ז בחוו"ד מיירי בבהמת אחרים שמכירם דוקא. וצ"ע.

איברא דהכנה"ג (יו"ד סימן פז הגה"ט אות י) כ' בשם שערי דורא (שער פה) ואיסור והיתר הארוך (כלל כא אות יב וי"ג) דל"ש בשר בחלב מחמץ. והביאו הכה"ח (סימן תמוח אות קח), ושכ"כ בת"ח ובפר"ח ובחכ"א ובער"ה. ושה"ה בכל איסורי הנאה. ע"ש. ולפי"ז עדיין לא תתורץ טעימת הגוי דמיירי שאינו מכירו. ותמיהני על הרב בדי השלחן הנ"ל שהמציא

מדעתו הראיה מפסחים הנ"ל, ולא הביא דברי הפוסקים הנ"ל המפרשים בהדיא דין זה, והוא גופיה הביאם בסימן פז אות י. וע"ע בענין זה בילקוט יוסף חלק י (יו"ד סימן פז אות לג). ואמ"א.

ובשדי חמד (מע' הא' כלל רכג) כתב, שבספר יד דוד על יו"ד (סימן פז הגה טו אות ה) הביא דברי מוהר"ם אלגבה שהוכיח מביצה (כא ע"ב) גבי אין מזמנין נכרי בשבת משום שיורי כוסות דאמרינן דידן חזו לתרנגולים דידהו לא חזי דאסירי בהנאה, ואמאי לא נימא דחזו לתרנגולים הפקר. ע"ש.

ולענ"ד יש לדחות הוכחה זו, דמהיכא ימצא תרנגולים הפקר, והרי כל התרנגולים יש להם בעלים. וגם דלגבי מוקצה אזלינן בתר סברא, ומסתברא שאם יתן לתרנגולים יתן לתרנגוליו שלו או לתרנגולי שכניו דאית בהו איסור הנאה לכו"ע. ותו דהלכה היא בידוע (שו"ע או"ח סימן שכד סי"א) שאסור להאכיל בהמות שאין מזונותם עליך בשבת ויו"ט, ולתרנגולים דידה לא מצי יהיב משום איסור הנאה. וא"כ נדחית ראית מוהר"ם אלגבה [ואף דיש מתירים כשזורק המאכל רחוק מבע"ח והם מעצמם באים לאכול וכשלא ניכר שטורח עבור הבע"ח אלא מניח האוכל על חלונו וכיו"ב דאין בזה איסור האכלת בהמה שאין מזונותיה עליך. ויש מתירים אף כשטורח וזורק לפניהם כיון דמ"מ היה זורק את אותו מאכל. (עיין בכל זה בילקוט יוסף ח"ד סימן שכד סק"ד ד"ה ובחתולים וסק"ח ד"ה הנה). וא"כ הדרא ראית מוהר"ם אלגבה לדוכתה. מ"מ עדיין יש לדחות דבתרנגולי שכניו הוי הנאה. וכנ"ל].

ג. והר"א ראובן ביתאן נר"ו (רב ק"ק בית שמואל – לוס דוס קאמינוס) אמר ליישב את היתר טעימת הגוי עפ"ד הלבוש (או"ח סימן תמח אות ו) שביאר דברי מרן באו"ח שם, דאסמכוה רבנן אקרא דלא יאכל וכו'. והו"ד בכה"ח (שם אות קד). וא"כ הוי מדרבנן. ומכיון דהכא ספיקא הוי אי אית ביה טעמא, לכן שרי לתת לנכרי. עכ"ד נר"ו. ואין לומר דהוי ספק חסרון ידיעה דלא מיקרי ספק, דאי אמרינן הכי א"כ יאסר לתת לנכרי, ושוב הוי חסרון ידיעה לכל העולם דמיקרי ספק, ולכן שרי לתת לנכרי. וצ"ע.

אולם האמת אומר שדברי הלבוש תמוהים, דהרי לא מצינו בש"ס בבלי ובפוסקים המפורסמים דין זה דהנאה לבהמת הפקר וכיו"ב, וא"כ אי מדאורייתא שרי בכה"ג, איך גזרו האו"ה וסיעתיה מדעתיהו לאסור מדרבנן בכיו"ב [ושו"ר שכ"כ כיו"ב הראש"ל בשו"ת יחיה דעת ח"ג (סימן ח) בשם שו"ת המיוחסות להרמב"ן (סימן רפד)]. ולכן נראה דאף הלבוש ס"ל דהנאה זו אסורה מדאורייתא, ומ"ש דאסמכוה רבנן אקרא היינו מה שאמרו רבנן שכלולה הנאה זו בכלל הנאות האסורות מדאורייתא. ועי' בהגהות מהר"ץ חיות (ברכות מא ע"ב).

ואל תבואני דהכא הוי ספק אי אית ביה טעם איסור, וספיקא דאורייתא לחומרא הוי מדרבנן לד' הרמב"ם. ובאיסור דרבנן אמרינן דשרי בהנאה. זה אינו, דהרי גם לגבי איסור הנאה דמדאורייתא איכא ספיקא, וספק דאורייתא לחומרא. ושו"ר שכ"כ בפמ"ג (או"ח בהנהגות הנשאל באיסור והיתר סדר ב אות יח). והו"ד בדרכי תשובה (סימן פז אות כג). ע"ש.

ד. והנה בדעת האו"ה וסיעתיה דאסרי אף בבהמת הפקר ובנכרי שאינו מכירו, איכא ג' טעמים: א – בכל איסורי הנאה אסור לגרום אכילתם ע"י בעל חי, ונפקא להו מלא יאכל בציר"י. ב – שממלא רצונו להשביע הבהמה [שלא נזרק דבר המאכל, אלא נהנתה ממנו

איזו בריה. ואף כשזורק לרחוב שאין בו בע"ח כעת, מ"מ נהנה הוא מהמחשבה שיש אפשרות שתופק הנאה כל שהיא ממנו]. ג – כיון דאית ליה דין קבורה (ע"י בשד"ח בפאה"ש שם ד"ה ובעיקר. ובבדי השלחן סימן פז אות י).

ולטעם הב' י"ל דמכיון דאם הנכרי יטעם בו טעם חלב יצטרך לזרוק כל הקדרה, הוא לא ירגיש הנאה במה שמיעוטא דמיעוטא מיהא לא נזרק ונאכל ע"י בעל חי. גם לטעם הג', אם נאמר דדין קבורה הוי מדרבנן (ע"י בשדי חמוד מע' הא' כלל שה ובפאת השדה כלל לח ד"ה ומה ובדרכי תשובה סימן פז אות ט סד"ה ומ"ש), י"ל דמכיון דטעמייהו משום תקלה, הם אמרו והם אמרו דבכה"ג דנותנו לטעום כדי שלא ישלם באיסור, א"כ מוכח דנהיר באיסור זה ולא יבוא לידי תקלה [ואין לומר דלמא לא פלוג רבנן בהאי איסורא, דהרי ממה שהתירו לתת לנכרי לטעום מוכח דפלוג]. וכן י"ל דלא החמירו כל זמן שלא ידוע באופן מוחלט איסורו, כיון שעושה כדי לברר האיסור. ומלבד כל זה כיון דהוי מדרבנן, יש להקל בספיקו [אלא שיש לדון אי מיקרי ספק חסרון ידיעה. וכן"ל]. ואפילו אם נאמר דדין קבורה הוא מדאורייתא ולא דרשינן טעמא דקרא, עדיין יש לומר דבמקום ספק, אפשר לתת לנכרי לטעום, דכל היכא דאיכא לברורי שרי לנו לעבור על דין קבורה כדי לברר וצ"ע. ועתה ראיתי להראש"ל נר"י בכף החיים (יו"ד סימן קיז אות סט) שהביא מדברי האחרונים שלפעמים דרשינן טעמא דקרא אף להקל. ע"ש. וכ"כ עוד בשו"ת יביע אומר ח"ח (חיו"ד סימן יג בתשו' מהר"ד יוסף אות ד' וה' ובתשו' אביו שם אות ו). וע"ע בזה בשדי חמוד (מע' הט' כלל טו) ולהראש"ל בס' ענף עץ אבות (פ"א מ"א ד"ה ועשו) ובמש"כ בס"ד בחי' י"ד (סימן שסב). ולפי"ז אולי הכא נמי איכא למימר דטעמא דקרא משום חשש תקלה. וצ"ע.

ואף לטעם הא' י"ל דעכ"פ האיסור הוא רק כשהנכרי נהנה, משא"כ הכא שיודע הוא שמשתמשים בו לנסיון בעלמא, ואין ליהודי כל כוונה להנאותו, א"כ לא נהנה מזה כלל, אלא רק עושה טובה ליהודי. ובה שרי [ושו"ר שכבר כתב סברא זו בס' סדר דרכי הלכה (סימן צח סוף ס"א) בשם ספר מטה ראובן (סימן ריג). ע"ש. וס' מטה ראובן אמ"א. וכ"כ אאמו"ר נר"י בס' אוצר יורה דעה (סימן יט סוף אות א)]. וכ"ש לדברי השד"ח הנ"ל שכ' בדעת הגאון מליסא, דטעם האיסור הוא משום שמא יום אחד תוחזר לו הנאה עי"ה, בנ"ד לא שייך הא, דהרי הגוי מרגיש שעושה טובה ליהודי ולא שעשו לו טובה, שהרי היהודי היה צריך לו כדי לידע הטעם שבקדירה, ולכן הנכרי לא יחזיר לו טובה בגלל זה, אלא יצפה שהיהודי יחזיר לו טובה על הטובה שעשה עמו.

ה. וראיתי בספר זר השלחן (סימן צב ס"ב טבעות השלחן סד"ה נוער) ובס' סדר דרכי הלכה (שם) שהביאו גם הם קושית הרב ערוגות הבושם, וכ' לתרץ בשם שו"ת חמדת אפרים (חיו"ד סימן טו) דמשום דאין הישראל מכיון להנות את הנכרי בבב"ח, ולא הוי פס"ר דשמא ליכא טעם בב"ח, ואפ"י להגרע"א בחדושו (סימן פז ס"ד) דספק פס"ר בכה"ג אסור, י"ל לפי הר"ן בחולין דלענין איסורי הנאה לא שייך פס"ר. עכ"ל. וס' חמדת אפרים אמ"א (ובדברי הגרע"א הנ"ל, ע"י במ"ש בס"ד ע"ד הגרע"א כאן בחי' י"ד ס' צב ס"ב). וע"ע לאאמו"ר נר"י בס' אוצר יורה דעה (סימן יט אות א ד"ה ובספר).

ובבדי השלחן (סימן צח ס"א ביאורים ד"ה חלב) כתב אף הוא דהוי ספק פס"ר ולהט"ז (והובא במשנ"ב בבאה"ל סימן שטז ס"ג) שרי, ואפ"י אי נימא דאסור, הא כתב הר"ן בחולין (לב ע"א) דבאיסורי הנאה דבר שאינו מתכוון מותר אפ"י בפס"ר. ושוב הוסיף,

אמנם יש להסתפק בזה, דשמה לא אמר כן הר"ן אלא בנהנה איזו הנאת הגוף, כגון הנאת לבישת בגד או הנאת ריח דאיירי בהו הר"ן שם, אבל בהנאה דלאו הנאת הגוף כגון הד הכא שהנאתו הוא בזה שהנכרי מחזיק לו טובה, יש לומר דהוי כשאר איסורים שבתורה שאסורים בפס"ר. ויש לעיין בזה. ע"כ. וע"ע בבדי השלחן שם בריש דבריו שכ', שבקדירה בשרית שבישל בה חלב, בהא מיהא לא קשיא איך שרי להטעימה לנכרי למ"ד דבכה"ג לא אסיר אלא מדרבנן. ע"ש.

ו. ועיין בשדי חמד (מע' ה' כלל עח ד"ה ואם ובפאת השדה סימן ו ד"ה ואם) ובדרכי תשובה (סימן פז אות ח ד"ה ועיין בשו"ת) ובבדי השלחן (סימן פז ס"א ביאורים ד"ה ואחד) די"א דבעינן שיעור כזית כי היכי דליתסר בהנאה (וע"ע באמציקלופדיה תלמודית מע' אסורי הנאה דף צד ע"ב ד"ה שעור). וא"כ הכא אפשר שיתן לנכרי לטעום פחות מכזית. אלא שנחלקו האחרונים אי חצי שיעור אסור מה"ת אף באיסורי הנאה (עיין בשדי חמד מע' הח' כלל יז ובפאת השדה הנ"ל בסוגריים ובזבחי צדק סימן פז אות ח ובכף החיים סימן פז אות ט ובבדי השלחן שם בסו"ד ובילקוט יוסף חלק י עמ' קא ועמ' רכו). ושו"ר שכבר נחת ליישב בזה קושייתנו בס' סדר דרכי הלכה (שם) בשם שו"ת מהרא"פ (סימן יח). ע"ש. ושו"ת מהרא"פ אמ"א. וע"ע לאאמו"ר נר"ו בס' אוצר יורה דעה (סימן יט אות א ד"ה אמנם) מש"כ בזה.

ז. וכשהצעת הקושיא דהיכי שרי לתת לטעום לנכרי לפני מהר"ח קרייטווירטה ז"ל אב"ד אנטוורפן, ענה לי דטעימה לאו כלום היא, ודמי למה ששינו דמטעמת אינה טעונה ברכה. וע"ע לאאמו"ר נר"ו בס' אוצר יורה דעה (שם ד"ה ועוד).

ח. ומקום יש ליישב עוד את טעימת הגוי ע"פ מ"ש שו"ת דובב מישרים ח"א (סו"ס ל) דכימאי מותר לו לבחון ספק תערובת בשר בחלב ע"י בישול, מכיון דאיסור הבישול משום אכילה הוא, ומכיון דהכא כל כוונתו בבישול הוא כדי שיתברר אם אסור, שרי דלא חיישינן שמא יבוא לאכול. ע"ש. והו"ד בשו"ת יביע אומר ח"ז (חיו"ד סימן ה אות ג). ע"ש. וע"ע בשו"ת מנחת פרי ח"א (סימן נא וסימן נח). ואולי איכא למימר הכי גם גבי הנאה (עיין בספר המצוות להרמב"ם לאוין קפז, הו"ד בערוך השלחן סימן פה אות לו), ולכן בנ"ד שרי לתת לטעום לגוי, כיון שכל מטרת היהודי היא רק לברר האיסור. וצ"ע בזה.

ט. והנה כתב מרן בב"י (סימן קיד) בשם הארחות חיים בשם הרשב"א דכבשים של נכרים שנותנים בהם יין ואסורים אפילו בהנאה, יש מרביתו שהורו שמוכרו כולו חוץ מדמי י"נ שבו. וכ"פ מור"ם בהגה (שם סעיף י). ולכאורה איך שרי לתת במתנה לגוי את הי"נ שבו דאסור בהנאה. וע"כ צ"ל דבתערובת כשנותן טעם בלבד כל זמן שאינו העיקר, מותר לתת לגוי. וזה יובן אם נאמר דאיסור הנתנה אפי' לשאינו מכירו הוא מדרבנן, ובתערובת לא גזרו. וא"כ אולי ה"ה הכא לענין טעימת ספק בב"ח. אלא אם נחלק בין איסור מחמת עצמו לאיסור הבלוע, ונאמר דבב"ח הוי איסור מחמת עצמו ודוקא באיסור הבלוע מקילינן. גם יש לחלק דמיירי התם בסתם יינם דהוי דרבנן ולא החמירו בזה, משא"כ בבשר בחלב מדאורייתא. אלא שראיתי בכף החיים (סימן פז אות ה-ו) שכתב בשם האו"ה (כלל כא דין ו והלאה) והפמ"ג (בפתיחה להלכות בשר בחלב ד"ה ודע) דה"ה בכל איסורי הנאה שנתערבו באחרים דמוכרו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו. וע"ע בדרכי תשובה (סימן פז אות ט ד"ה ועיין עוד בפרמ"ג). ושו"ר מ"ש בזה בכרתי ופלתי (ר"ס קי) דמיירי שהנכרי לא יודע השער ולא יחזיק לו טובה. ע"ש. ועי' בזה בפרי מגדים (סימן קי שפ"ד אות ב ד"ה עוד

אבארא) ובמחצית השקל (סימן קא סק"א) ובבדי השלחן (סימן קא ס"א ביאורים ד"ה אסורה) ובקובץ פעמי יעקב (גליון לה עמוד מח והלאה וגליון לו עמוד כג והלאה).

י. והנה לענין דינא כתב הכה"ח (סימן פז אות צג וסימן צב אות ב וסימן צח אות ב) דגם הספרדים נהגו כהרמ"א דלא סמכינן אטעימת נכרי. ושכ"כ הפר"ח (סימן פז אות כט) והשו"ג (סימן צב אות ג) והזב"צ (סימן פז אות סז וסימן צב אות ב וסימן צח אות ב) והבא"ח (פר' קרח אות א). וכ"כ עוד הכה"ח (סימן צח אות יא ואות יד), ושכ"כ הכנה"ג בהגב"י שם (אות טו) בשם כמה פוסקים. ושכ"כ השו"ג (שם אות ד) והזב"צ (אות ה ואות ח). ע"ש. וכן מצאתי במנחת כהן (שער התערובות ח"א פ"ז בסופו). ע"ש.

אולם כתב מהר"י יוסף בספר איסור והיתר (עמוד קפה) בשם אביו הראש"ל שאפשר לסמוך גם בזה"ל על טעימת נכרי, וכדעת מרן. וכ"פ אאמור"ר נר"ו בס' קדש עצמך (הל' תערובות פ"א ס"ג ובהערה ד). וכן הורה למעשה מהרש"א פולונסקי ז"ל (מח"ס דברי אהרן), וה"ד בס' מאור השבת ח"ב (עמ' תקלה) ובעלון מאורות הדף היומי (גליון רנט עמ' ג). וע"ע בשו"ת עדות משה (ח"א חיו"ד סימן יט ד"ה ומה).

וראיתי בס' כשרות השלחן למהר"ר מאיר וענונו נר"ו, שכ' ששאל שוב מהראש"ל, מכיון שהוקשה לו שיפסוק נגד מנהג הספרדים הנז' באחרונים הנ"ל, וענה לו הראש"ל שבאמת יש לפסוק בזה כד' מור"ם דלא סומכים על טעימת נכרי, ויש להקל רק בהפסד מרובה וכיו"ב. ושוב כתב כן בספרו שו"ת יביע אומר ח"ח (חיו"ד סימן יז). עש"ב. וכ"כ אאמור"ר נר"ו במשנה ראשונה בס' אהלי שם עמ"ס חולין (פ"ח סו"ס לז). ע"ש. ודבריו חזרו ונדפסו בס' אהלי שם על תורת הגרעק"א (חולין פ"ח סו"ס טז) [ושוב יצא לאור ספרו של אאמור"ר נר"ו "אוצר יורה דעה", ושם כתב (סימן יט ריש אות ב) שיש מהספרדים הנהגים לסמוך על טעימת נכרי].

אלא שבמנחת כהן הנ"ל כתב להדיא שבכל המקומות נהגו להחמיר אף בהפסד מרובה וכיו"ב. והביאו להלכה בבדי השלחן (סימן צח אות יד). ועי' בס' ארץ חיים (בכללים שבראש הספר) דבמקום מנהג לא פסקינן כמרן. ולכן לענ"ד נראה שלא לסמוך על טעימת נכרי ואפ"ל בהפסד מרובה [ועי' במ"ש בס"ד בחי' י"ד סימן צח ע"ד השו"ע ס"ב, דאפשר דאף דעת מרן כן]. ועי' בשו"ת יביע אומר (שם).

והנה אאמור"ר נר"ו בס' אהלי שם עמ"ס חולין (פ"ח סימן מה אות ב) כתב להקשות ע"ד הרב כף החיים שפסק כדברי מור"ם, דהא הוא קולא לדעת הש"ד (סימן צח אות ד) שאין לסמוך על ביטול בס' כאשר איכא למיקם אטעמא ע"י גוי מסל"ת וא"כ היאך מקילים נגד השו"ע. ע"ש. ולפמ"ש לעיל לא קשיא, דבמקום מנהג לא אזלינן בתר דעת מרן בין לקולא ובין לחומרא. והטעם בזה י"ל ע"פ המנחת כהן הנ"ל דכיון דהגויים בזמנינו משקרים ביותר, לא סמכינן עלייהו כלל ואפ"ל לחומרא [ובענין אי אפ"ל האשכנזים סמכו על מור"ם בזה אפ"ל לקולא, עי' בפרי מגדים (שער התערובות ח"ג פ"א סד"ה ודע) ובחכמת אדם (כלל נא אות יד) ובדרכי תשובה (סימן צח אות מד) ובהגהות והערות על הפמ"ג שבשו"ע הוצאת מכון ירושלים (שם אות יז) ובכף החיים (שם אות לח)].

בברכה

משה פריץ

הערות והארות בענין הנ"ל

בס"ד, תמוז תשע"ב

לכבוד

הרה"ג רבי משה פרץ שליט"א

מנהל מער' הכשרות שע"י קהילת

מגן דוד ורב ב'מדרש לתורה'

מקסיקו

קראתי בעיון את מאמרכם המאלף והמקיף בעניין טעימת גוי לעניין אי יש נותן טעם בתערובת. וראיתי לנכון להעלות על הכתב מס' נקודות שעלו לי אגב שיטפא.

א. הנה כתבתם בתוה"ד, דבדעת האו"ה וסיעתיה דאסרי אף בבהמת הפקר ובנכרי שאינו מכירו, איכא ג' טעמים: א – בכל איסורי הנאה אסור לגרום אכילתם ע"י בעל חי, ונפקא להו מלא יאכל בציר"י. ב – שממלא רצונו להשביע הבהמה [שלא נזרק דבר המאכל, אלא נהנתה ממנו איזו בריה. ג – כיון דאית ליה דין קבורה.

וע"ז כתבתם, דלטעם הב' י"ל דמכיון דאם הנכרי יטעם בו טעם חלב יצטרך לזרוק כל הקדרה, הוא לא ירגיש הנאה במה שמיעוטא דמיעוטא מיהא לא נזרק ונאכל ע"י בעל חי.

ולטעם הג' כתבתם, שאם נאמר דדין קבורה הוי מדרבנן, י"ל דמכיון דטעמייהו משום תקלה, הם אמרו והם אמרו דבכה"ג דנותנו לטעום כדי שלא ישל באיסור, א"כ מוכח דנזהר באיסור זה ולא יבוא לידי תקלה. וכן י"ל דלא החמירו כל זמן שלא ידוע באופן מוחלט איסורו, כיון שעושה כדי לברר האיסור.

ולענ"ד כל חילוקים אלו לכאוי' א"א לאומרם מדנפשו בלא מקור קדמון מראשונים או פוסקים שנחתו לחלק בהכי בדין האיסור.

ומ"מ בעיקר מה שכתבתם בכל הני מילי דכיון שהוי מדרבנן להכי יש לומר חילוקים הנ"ל ועוד כתבתם דכיון שהוי מדרבנן יש להקל בספיקו. ולכאוי' כל הנדון פה הוי כיון שלדעת הכותב ומקורותיו שהביא הוי דאורייתא ולהכי ליכא להקל מצד סד"ל, וא"כ לא הבנתי מאי דנחית קעת לבאר בכמה אנפין למה יש להקל ולחלק כיון דהוי מדרבנן.

וחן אמת שמיד אח"כ כתבתם, דאפילו אם נאמר דדין קבורה הוא מדאורייתא ולא דרשינן טעמא דקרא, עדיין יש לומר דבמקום ספק, אפשר לתת לנכרי לטעום, דכל היכא דאיכא

לברורי שרי לנו לעבור על דין קבורה כדי לברר. וחילוק זה בודאי לא הבנתי, דמאן גילה לן דכדי לברר התירה התורה.

ב. עוד הבאתם שם באורך דיש שכתבו ליישב ההיתר ליתן לנכרי לטעום מטעם שאין הישראל מכוין להנות את הנכרי בבב"ח, ולא הוי פס"ר דשמא ליכא טעם בב"ח. ודנו אי ספק פס"ר אסיר ואי יש פס"ר באיסוה"נ וכו'.

ולכא' מלבד השאלה אי יש כאן משום פס"ר, יל"ע בעוד אנפי האם בכה"ג שייך הכלל של דבר שאינו מתכוין, בדפשוטות אינו מתכוין היינו בפעולה שיש בה ב' פעולות שונות, אחת אסורה ואחת מותרת, ומתכוין לאחת מהן המותרת ולא לשניה האסורה. כמו גורר ספסל שיש בזה גם עשיית חריץ, דמתכוין לגרור הספסל ולא לעשיית החריץ, או ההולך ברחוב ודורס נמלים וכיוצ"ב דמתכוין ללכת ולא לדריסת הנמלים, וכן נתינת מים קרים לכלי מתכת חם שמתכוין לנתינת המים ולא לחיזוק הכלי שנעשה ע"י המים, וכן ע"ז הדרך במהלך ע"ג עשבים בשבת ואינו מתכוין לתולשם, ורוחץ ידיו בעפר לבונה וכדו' ואינו מתכוין לתלישת שערו שעל ידו, ונכנס לפרצה דחוקה ואינו מתכוין שישיר צרותו, וכן כע"ז במכבד הבית בשבת ובסריקת בהמה במגררת.

ובאמת, הנה בביצה לב: אי, "אמר רב יהודה האי מדורתא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור וכו'", ע"ש (ופרש"י, "האי מדורתא, היסק גדול שעושים לפני שרים כדרך בנין עושים לו כתלים מד' רוחות וסודרין עצים למעלה ודומה לאהל. מלמטה למעלה, לסדר העצים של כתלים תחלה לעשות עליהם הגג אסורין שדרך בנין הוא. מלמעלה למטה, להתחיל תחלה מן הגג ואח"כ יסדרו תחתיו עצי הכתלים שרי").

ובתוס' שם לג. בתו"ד כ', "פרש"י דרב יהודה דהכא ס"ל כרבי יהודה דאוסר מוקצה ודבר שאין מתכוין אבל אגן ס"ל כר"ש ודבר שאין מתכוין מותר (ועי"ש ברש"י עצמו דעיקר דבריו קאי לגבי מוקצה ויל"ע ומ"מ בתוס' כד נקט בשל"ר ש"י גם לגבי דבר שאינו מתכוין), ודוחק הוא לומר דכל הני מילתא דלא כר"ש. אלא נראה לומר דאפילו ר"ש מודה דהויא הכא אסור דהא דא"ר שמעון דבר שאין מתכוין מותר היינו כגון שעושה דבר שאין מתכוין לעשותו אבל הכא מתכוין לעשות מה שהוא עושה". וכ"כ הרי"ף והרא"ש שם, וכ"פ הרמב"ם הל' יו"ט פ"ד הי"ד ובטוש"ע תקב ס"א. ונמצא שהיכא שמתכוין לאותה פעולה שהוא עושה אף שאינו מתכוין לאיסור שבה אינו נחשב דשא"מ. וא"כ לכא' ה"ה הכא שמתכוין ליתן לנכרי לטעום ורק שאינו מתכוין לאיסור של הנאה שיש לו באותה פעולה, לכא' ל"ש בזה דבר שאינו מתכוין.

אלא שיל"ע ע"ז טובא, מהא דאי' בב"ק דף קיג. "איכא דמתני לה אהא לא ילבש אדם כלאים אפי' על גבי עשרה בגדים להבריח בו את המכס מתני' דלא כר"ע דתניא אסור להבריח את המכס ר"ש אומר משום ר"ע מותר להבריח את המכס בשלמא לענין כלאים בהא קמיפלגי דמר סבר דבר שאין מתכוין מותר ומר סבר דבר שאין מתכוין אסור וכו'". הרי לנו ששייך דבר שאינו מתכוין אף באותה פעולה כיון שאינו מתכוין לאיסור אלא להבריח את המכס, ומ"ש מהא דמדורה שאינו מתכוין לאוהל אלא לסיודר העצים. ועי"ש עוד בתוס' דכ', "ומר סבר דבר שאין מתכוין מותר, ושרי אפי' ללבוש. והא נמי דתניא מוכרי כסות מוכרין כדרך ומוקי בבמה מדליקין (שבת דף כט: ושם) כרבי שמעון דשרי דבר שאין מתכוין התם נמי שרי אף ללבוש ולא שישאם דוקא על כתיפיו".

הן אמנם, דד"ז עומד במח' גדולה בפוסקים אי שרי להבריא את המכס אף בלבישה, דהרמב"ם הל' כלאים פ"י הי"ח כ', "לא ילבש אדם כלאים עראי ואפילו על גבי עשרה בגדים שאינו מהנהו כלום, ואפילו להבריא את המכס, ואם לבש כן לוקה". וכ"פ הרב המחבר בשו"ע יו"ד סימן שא ס"ה. אבל עי"ש בס"ז דהרמ"א בשם הרא"ש והטור והסמ"ג חולק ע"ז וכ', "ויש מתירין אפילו ללבוש כלאים, כל שאינו מכיון להנאות, כגון שלובש כלאים להעביר בו המכס או שלובשן כדי להראות מדתן אם רוצה למכרן וכדומה (טור והרא"ש והסמ"ג)".

ועי' בכס"מ שעמד על סתירת הרמב"ם מדברי הרמב"ם שם הט"ז, "תופרי כסות תופרין כדרךן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, והצנועין תופרים בארץ, וכן מוכרי כסות מוכרין כדרךן ובלבד שלא יתכוונו בחמה שיציל להם הכלאים שעל כתפן מן החמה, ולא יתכוונו בגשמים להתחמם בו, והצנועין מפשילין במקל לאחוריהן". ובאמת שגם השו"ע שם ס"ו הביא הלכה זאת. וכן מה שקשה על הרמב"ם מגמ' מפורשת בב"ק שם.

וכ' הכס"מ בהי"ח שם (ובזה מבואר טובא מה שהביא להלכה זו בחיבורו ופשוט) וז"ל, "לא ילבש אדם כלאים עראי וכו', משנה שם וכתבו הר"ש והרא"ש דסבר האי תנא דדבר שאין מתכוין אסור ופליג אמתני' דמוכרי כסות מוכרים כדרךם ורבינו פסקה לזו ולזו. ונראה שטעמו משום דס"ל דאפילו ר"ש מודה בהא דכיון שהוא לובש ממש הרי עבר על לא תלבש שעטנז אבל מוכרי כסות ותופרי כסות שאינם לובשים ממש אלא מעלים עליהם מותר אם אינו מתכוין וע"פ זה יתיישב מה שפסק לאסור לכוון על ידו חבלים של כלאים שהם קשורים יחד דכריכה על ידו הוי כמלבוש ואע"ג דפ' הגוזל בתרא (דף קי"ו) קאמר אהאי מתני' דלא ילבש אדם כלאים אפ"י ע"ג עשרה אפ"י להבריא את המכס מתני' דלא כר"ע דתניא אסור להבריא את המכס ר"ש אומר משום ר"ע מותר להבריא את המכס בשלמא לענין כלאים בהא פליגי מר סבר דבר שאין מתכוין מותר ומר סבר דבר שאין מתכוין אסור אלא להבריא את המכס מי שרי יש לדחות ולומר דסבר רבינו דלא בעא גמרא לנחותי לחלק כמו שחילקתי בין דרך לבישה לשלא דרך לבישה ונקט דרך קצרה לומר דבשאינו מתכוין פליגי. ואע"ג דלקושטא דמילתא לאו בהכי פליגי לא חש מאחר דלא אתא אלא לאקשויי דלהבריא את המכס מי שרי ושפיר דמי לידחק בכך שלא להוציא סתם מתניתין מהלכה".

ועי' עוד במרכבת המשנה על הרמב"ם שם מה שהביא מהחוות יאיר ומש"כ הוא באורך. ומה שהביא שם להשוות להא דנתפזרו מעותיו לפני עכו"ם, לכאן יש מקום לחלק דיש כאן שתי פעולות, התכופות לאסיפת מעות וצורת השתחוויה לפני העכו"ם, דהלא אם לא היה פה העכו"ם עדיין היה פה ההתכופות לאסיפת מעות וכן להיפך, ול"ד ללבוש כסות כלאיים הדחילוק רק של"ה במטרה להנות, ויל"ע ואכלב"ע.

הרי לנו להדיא דהרמב"ם והשו"ע ס"ל דבאותו מעשה ממש ל"ש דבר שאינו מתכוין. אבל עדיין צ"ע על שיי' הרא"ש וכן שיי' תוס' בב"ק דלכאן נסתרה משנתם ממ"ש הם עצמם לגבי האי מדורתא בסוגי' דביצה.

ומ"מ לעניינינו הנה קחזינו דבאותה פעולה ורק שאינו מתכוין להנאה אלא לתכלית אחרת, אין זה פשוט לדון מצד דבר שאינו מתכוין וכו' וכנ"ל. ולכאן זה יהיה תלוי במח' השו"ע והרמ"א הנז'.

ועי' למרן הגרעי' שליט"א בשו"ת יביע אומר חלק ו' יו"ד סימן כז דדן בכל האי מילתא באורך כדרכו בקודש, ושם דן בשאלה האם מותר למדוד בגד בחנות הלבשה שאינה מוחזקת בכשרות מצד איסור שעטנז, ע"מ למסור החליפה לבדיקה לאחר מכן, ואם יש בה חשש שעטנז יסירנו, האם מותר לו ללבוש החליפה לצורך מדידה אם מתאימה לו לפי מדתו, או מכיון שיש בה חשש שעטנז אסור ללבוש אע"פ שמכיון לצורך מדידה בלבד. ועי"ש שהביא את כל המו"מ בראשונים וברמב"ם ובפוסקים ומסיק דדעת השו"ע דהא דמוכרי כסות מיירי בהעלאה אבל לא בלבישה ממש ונקט דהוא עומד במח' השו"ע והרמ"א וכו'.

ג. והנה בתוך הדברים הבאתם הברקה מהגאון ר"ח קרייסוויטרה ז"ל אב"ד אנטוורפן זצוק"ל, שאמר להתיר מצד דטעימה לאו כלום היא, ודמי למה ששינוי דמטעמת אינה טעונה ברכה. וציינתם לעיין בעניין זה בדברי אאמו"ר נר"ו בס' אוצר יורה דעה (שם ד"ה ועוד).

וזאת לא אכחד, שזו לי הפעם הראשונה שנתוודעתי לספרו המקיף והעיוני של מו"ר אביכם שליט"א, וכבר זכיתי לעיין בו בנוגע לעניינים נוספים, בבחינת מצוה גוררת מצוה. וכדאי היה לעיין במאמרכם זה ששיגרתם לן ולו רק בשביל להכיר עי"ז טעמים חדשים בתוה"ק בספרו הנפלא של מו"ר אביכם שליט"א.

והנה לגופו של ענין האם שייך להתיר בנדון דידן מצד דין מטעמת. הנה השו"ע דידן דכ' טועם הגוי וכו' לא סייג דבריו דמיירי בטועם ופולט, בשונה מדין מטעמת לעניין ברכה דשם השו"ע (בסי' רי ס"ב) הביא שתי שיטות בדין מטעמת לעניין ברכה די"א דהטועם את התבשיל דאינו צריך לברך עד רביעית אפילו אם הוא בולעו, ויש אומרים שאם הוא בולעו טעון ברכה ולא פטרו את הטועם אלא כשחוזר ופולט". ואף שהרמ"א שם פסק כשיטה שאפילו טועם ובולעו, הנה הטעם משום שאינו מתכוין להנאה אלא לטעימה ולעניין ברכה בעי' כוונה להנאה וכדביאר שם במ"ב סקי"ג.

ובאמת שלגבי מטעמת בתענית משמע שלכו"ע אסור אף אם אינו בולעו, דעי' ברמב"ם (פ"א מתענית הי"ד) דכ', „כל השרוי בתענית וכו' מותר לו לטעום את התבשיל ואפילו בכדי רביעית והוא שלא יבלע אלא טועם ופולט". ואילו לענין ברכה כתב הרמב"ם (פ"א מברכות ה"ב) „ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניו ולא לאחריה עד רביעית", ולא נקט שלא יבלע אלא טועם ופולט כמו שנקט לגבי תענית. ומסתימת לשונו נראה שהטועם פטור מלברך בין אם בלע בין אם פלט. ובאמת שמדברי המ"ב הנ"ל מובן היטב דהא הנדון לעניין ברכה הוא מצד שאין כוונתו להנאה אבל לגבי תענית הנדון אי הוי בכלל הנאה האסורה בתענית ולענין זה אין חילוק אם בולעו או לא. ויש לציין עוד דתוס' בברכות דף יד. כ' שכל הנדון של מטעמת הן לעניין תענית והן לעניין ברכה מיירי בפולטו, אבל אם בולעו פשיטא שאסור בתענית וחייב בברכה.

ולפי"ז לגבי היכא שיש איסור הנאה הנדון במטעמת אי חשיב הנאה או לא הוי אפי' בפולטו וכ"ש אי בולעו, ופשוט.

והנה בברכות דף יד. משמע בפשטות דמטעמת ודאי הוי הנאה אלא שמספק"ל אי קביל עלי' ההיא הנאה כשקביל על עצמו תענית. וז"ל הגמ' שם, „השרוי בתענית מהו שיטעום. אכילה ושתיה קביל עליה והא ליכא, או דילמא הנאה קביל עליה והא איכא. אמר ליה,

טועם ואין בכך כלום. תניא נמי הכי, מטעמת אינה טעונה ברכה, והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום".

ולפי"ז לעניינינו דאסור להנות מבב"ח ואף להנות אחרים ואף נכרי א"כ מטעמת שפיר חשיב הנאה לעניין זה.

אמנם יתכן שמסקנת הגמ' שם דטועם ואין בכך כלום היינו הך גופא למימר טעימה ל"ח הנאה, (ודלא כהנחת היסוד בתחילה שטעימה הוי הנאה). והראיה מהברייתא הינה גם מהדיון שמטעמת אינה צריכה ברכה משום שאינה הנאה וברכות הנהנין בעו הנאה. והכי משמע בתוס' שם ד"ה טועם דהטעם שהשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום, משום שאם רק טועם ואינו בולעו אינו הנאה. וכן נקט הרא"ש וכן משמע ברמב"ם. וראה בצל"ח שהאריך בנדון זה אידך מסקנת הגמ' ומסיק דמסקנת הגמ' דאין זו הנאה וזהו עניין טועם "ואין בכך כלום" עי"ש באורך.

ולפי"ז נמצא שלעניינינו מטעמת ל"ח הנאה. מיהו כ"ז בפולטו, אבל בבולעו משמע דחשיב הנאה וכדלעיל וכאמור בשו"ע דידן לעניין ליתן לטעום בב"ח לעכו"ם לא סייג דמותר דוקא לטעום ולא לפלוט.

כמו"כ בעיקר מילתא, לכאוי' נראה דדעת השו"ע עצמו דמסקנת הגמ' לגבי מטעמת לאו היינו דל"ח הנאה אלא דלא קביל עלי' ההיא הנאה בתעניתו, דהנה ספק בגמרא היה לגבי מי שקיבל על עצמו תענית, מה קיבל על עצמו, אכילה ושתיה או גם הנאה. משמע שכל הנדון לגבי תענית שקיבל על עצמו. משמע שלגבי תענית ציבור הקבועה, שחיובה איננו מצד שקיבל על עצמו, אלא מן הדיון, פשוט שאסור אף בהנאה. וכן נקט בשו"ע בס' תקס"ז סי' א ובנו"כ שם ביאר משום שכל נדון הגמרא אינו אלא בתענית שקיבל על עצמו, שמא לא קיבל על עצמו אלא אכילה ושתיה ולא הנאה. הרי לנו שבפשוטות כל שיש איסור אכילה הוא הדיון שאסור לטעום, ורק בתענית יחיד י"ל דלא קיבל ע"ע טעימה. וד"ז מבואר רק א"נ דמסקנת הגמ' דלא קביל עלי' למרות שחשיב הנאה, אבל אי ל"ח הנאה מ"ש תענית יחיד מתענית ציבור. ולפי"ז נמצא שלדעת השו"ע עצמו מטעמת חשיבא הנאה.

אכו, כאמור דזכיתי להכיר ולעיין בספרו הנפלא של מו"ר אביכם בעניין הנז' כאן, ושם נקט באמת דמייירי בטועם ופולט ולהכי אין לישראל שנותן לו הנאה מיני'. והיינו דהלא האיסור אינו עצם ההנאה של הנכרי אלא הטובת הנאה של הישראל מהנכרי, וד"ז תלוי בדעת בנ"א, וכל שטועם ופולט אף שחשיב הנאה לעניין תענית וכו' עדיין לא נחשב אצל בני אדם הנאה להכיר טובה על כך, כך נראה לי בהבנת כוונתו שם והוא סברה נפלאה וחילוק אמת. אבל כאמור בטועם ובולע לכאוי' ל"ש סברה זו, ואף שהוי הנאה קטנה מ"מ לא חיינו לחלק בין הנאה קטנה לגדולה.

בברכה

מאיר שטורך

אודות שמועות על סכנות בירקות עליים מאושרים

שושן פורים תשע"ב

אל מעלת ידידי
הרה"ג רבי רפאל שגב שליט"א
כולל "חפץ השם" - חדרה
שלום וברכה!

אודות מה שתיארת לי במכתבך כי יש שמועות שיצאה פסיקה מגדולי ישראל ובכלל מו"ר הראש"ל הגר"ש עמאר שליט"א שבאכילת ירקות עליים ללא חרקים עוברים על איסור ונשמרתם לנפשותיכם, עקב ריבוי הריסוסים שעליהם, והרוצה להשתמש בירקות עליים שייקח הרגילים וישרה אותם במי מלח ויכול לאוכלם, עכ"ל השמועה. וכב' רצה לברר אמיתות הדברים.

ובכן, יש בשמועה זו ממש אלא שמסקנת הדברים מורכבת מחצאי אמיתות, ויש בה גם דברים שאינם נכונים. וזאת למודעי שהייתי נוכח בזמן שמו"ר קיבל את הדיווח מאת נציג המעבדה, בלשכתו שבירושלים.

ראשית לעובדות, קיים גידול מסודר של חקלאים מסודרים גדולים הבקיאים במלאכתם של גידול ירקות עליים בבתי גידול עם ריסוסים כמתחייב ע"פ חוק משרד הבריאות, והם אף נבדקים מידי שבוע במעבדות מסודרות, ולקחו זאת על עצמם לעמוד תחת ביקורת מעבדות אלו, ומצליחים להוציא תוצרת בחזקת נקייה מחרקים [כאשר עדיין צריך השלמת ניקוי בבית וכמתואר על גב השקית], ונקייה משאריות חומרי מעבדה. ומאידך יש חקלאים שמעוניינים להוציא את התוצרת נקייה מחרקים מהר ככל האפשר ללא אנשי מקצוע שמלווים אותם, ואכן השיטה הקלה היא, לרסס ללא הבחנה וללא הגבלה של סוגי חומרים ומינונם, וברור שהתנהלות נלוזה כזו, אולי מועילה לנקיות מחרקים, אך התוצרת נגועה מאד בסכנות, וחמירא סכנתא מאיסורא.

המסקנה הנכונה מן העובדות הנ"ל איננה להרוס בנין של שנים רבות שנועד להציל את עם ישראל מאיסור חרקים החמור, אלא לצרוך רק מחברות שיש להם ליווי מעבדתי נכון ומקצועי המקפידים על הסכנה הרוחנית והגשמית כאחת, ורבות הן החברות המשתייכות לסוג זה וחלקן אף מטביעות את חותמת המעבדה על האריות שלהם, ואחרות מחזיקות ברשותן תעודה של מעבדה מקצועית ובוודאי שככל שהציבור ידרוש זאת יותר, אף שאר החברות יחייבו את עצמם לנהוג כך.

ברצוני להוסיף ולציין שמן הנכון רצוי וראוי שנותני הכשרות ידרשו תנאי זה כחלק מדרישות הכשרות, כיון שסו"ס גם עניני סכנה הם חלק מן הכשרות, וכפי שמקפידים על "לינת לילה" וכיו"ב. ואכן בנוגע לחברות שבכשרות המכון, אנו דרשנו זאת מהן וב"ה כולם כבר נמצאים תחת ליווי מעבדה מקצועית של חומרי הדברה, ואדרבה חברה אחת שבהשגחתנו משקיעה הון רב כדי למצוא תחליפים טבעיים לחומרי הריסוס הכימי [מתוך מטרה למעט אף בחומרים הכימיים המותרים].

ומעבר להנ"ל, יש לזכור, שאף שאר הירקות והפירות ואף שאר הירקות עלים הרגילים מרוססים הם, ודי להזכיר את הענבים, שהם מרוססים יותר מכל הירקות עלים כאחד, וכי משום זה נפרסם שאסור לאוכלם, ועוד דוגמאות לרוב. אלא שאנו סומכים שהם עומדים בתנאים שמציב להם החוק. אלא מאי, שכל משוקי הירקות והפירות אין עליהם תווית זיהוי מי גידל אותם כי הרי הם נמכרים פתוחים, ולכן מחד משרד הבריאות אינו יכול לעקוב אחריהם, וגם לחקלאי אין כל מירתת שיבואו לתופסו. אך בירקות עלים שיש את כל פרטי המגדל והחקלאי, יש עליהם מירתת באופן קבוע, כיון שלמשרד הבריאות קל לעקוב אחריהם, ולתופסם באם נתגלתה קלקלה, אלא שכאמור אין המשרד ממחר לעשות זאת.

ולכן חושבני שהציבור צריך לעורר על כך אודות אותם חברות שאין עליהם כל פיקוח. רק שיכות נפלה בחלקינו שכל הרשתות הגדולות דורשות מכל החקלאים, לעמוד בבדיקות שבועיות ותקופתיות, ועל כן מי שרוצה לשווק אליהם צריך לעמוד בסטנדרטים גבוהים עבור האפשרות לשווק להם, ולכן חשוב לציין שחקלאים אלו שלוקחים על עצמם את הבדיקות ומקבלים על כך אישורים מיוחדים, הם אכן מקפידים כל העת להיות נקיים, כיון שפרטיהם מפורסמים על שקית ועל כל אריזה.

ומעבר לכל האמור לעיל, יש לזכור, פרט מאוד חשוב, הרי יש כמות שאריות חומרי הדברה המותרים כיון שבמינון מסויים הוא איננו מזיק. ומאידך יש חומרי הדברה שאין רשות כלל להשתמש בהם ואפילו תוצאה נמוכה ביותר אסורה, והאיש מן הצד חושב שסיבת האיסור הוא כיון שזה מזיק, ואין הדברים נכונים, אלא פשוט לא נבדק החומר על המוצר הספציפי, וזאת בעיקר משום שהנפקת רשיון על חומר ריסוס מחוייב על כל מין וסוג, ועלות הנפקת הרשיון היא מאות אלפי ש"ח ויותר, והחברות הגדולות עושות חשבון פשוט שבירקות שמגדלים בכמות עצומה כגון הירקות הקשים שווה להשקיע ברישיון, מאידך בירקות עלים שהגידול נמוך מאוד יחסית לירקות הקשים, הם שוקלים היטב את כדאיות העניין עקב התשלום המרובה על כך, וגם אם מחליטים להנפיק זה על הירק שנפוץ יותר ולא על ירקות שהם בכמות מועטה, וכגון סלק עלים שכמעט אין לגביו חומר ריסוס מורשה בחוק, וזאת מהטעם הפשוט שהוא פשוט לא נבדק. וההוכחה שמאז לפני כשנתיים

שיש חברה המאשרת גם בירקות עלים לפתע פתאום מתרבים החומרים המותרים בכמות גדולה מאד מידי כל תקופה קצרה.

בהקשר לזה ניתן לציין את חומר ה"מלאטיון" שבישיבה אצל מו"ר שליט"א הוגדר כרעל עכברים ושיש חשש לסכנה גדולה בעוד כמה שנים לפיריון וכו' ושאיסור להשתמש בו כליל, ולפתע בשנה האחרונה מרשים לחקלאים להשתמש בו בכמות מסוימת ובזמן מסוים קודם הקטיף. כלומר לאחר ביצוע בדיקות אמת הדברים משתנים.

וקודם שהוצאתי מכתב זה פניתי לאחד משני המומחים הגדולים בארץ לטיפול בריסוס בירקות ובפירות, וביקשתי ללמוד ממנו את נתוני האמת, וכיצד הוא רואה את המצב מבחינת הסכנה אצל החברות המסודרות, והוא הנפיק לבקשתי חו"ד, והיא מצורפת בזה. ועוד אציין שמה שכתב בשם אותה שמועה שניתן לקנות תוצרת רגילה ולהשרות במי מלח, צריך לדעת שאין הדבר מועיל ויעיל כלל, וכבר כתבנו זאת לפני כמה שנים, כאשר רוב החרקים צמודים לעלה, שיש חובה לגרותם לרדת מן העלה, ואין למלח כל תועלת בזה [תועלת המלח הוא רק להציף את החרקים שכבר פרודים מן העלה]. ותועלת על עניני חרקים יש רק בחומר סבוני כמו אמה לכלים, או עדיף חומר סטרילי טבע הנמכר בחנויות ובריא הוא גם לניקוי מאכלים. ובנוסף יש להתבונן גם ממול מקור אור, להבטיח שאין סוגי חרקים שנמצאים תחת כיסוי העלה החיצוני. ובוודאי שהאומר שיש להשרות במי מלח ולאכול, אין זה נכון ולא נאמר [אם נאמר] אלא מחסרון ידיעה בלבד.

בייקרא דאורייתא

שניאור ז. רווח

חוות דעת אגרונומית לגבי ירקות עלים נקיים ממזיקים

שמי אלי אורן. אני אגרונום בהשכלתי (בוגר הפקולטה לחקלאות, 1988). בחמש עשרה השנים האחרונות אני עוסק בעיקר בשני תחומים: הזנת הצמח (דישון, קרקע ומים) במגוון גידולים, ובהגנת הצומח, בעיקר בענף ירקות העלים ובעיקר בירקות המשווקים כנקיים מחרקים. כיום אני מלווה מקצועית חקלאים רבים במספר חברות העוסקות בירקות נקיים ממזיקים.

בדיון מעמיק שנערך אצל יו"ר המכון למצוות התלויות בארץ הרב שניאור רווח שליט"א, שנעתרתי לבקשתו להיפגש ולדון על שאריתיות חומרי ההדברה בירקות עלים, הבהרתי כמה דברים, ובמכתבי זה אני מעלה שוב את הדברים על הכתב.

אין ספק כי צריכה של חמרי הדברה תוך אכילת פירות וירקות מזיקה לגוף האדם כאשר רמות החומרים מצטברים לרמות גבוהות. משרד החקלאות ומשרד הבריאות אמונים על שמירת בריאות הציבור מחד, ומתן פתרונות חקלאיים למגדלי הפירות והירקות. עם זאת, נוצר מצב אבסורדי שבו חקלאים המגדלים גידולים הנצרכים בכמויות גדולות לנפש, כגון עגבניה פלפל מלפפון וחציל, אפרסק וענבים, מורשים להשתמש במגוון חומרי הדברה רחב מאד וברמות שאריתיות גבוהה, לעומת גידולים צנועי צריכה והיקפי גידול, בהם מתיר משרד החקלאות רק

מעט חומרי הדברה, שאינם מכסים אפילו את כל צרכי הגידול מבחינת הגנת הצומח. וסיבת "הפליה" זו איננה נובעת מכך שבדקו את החומר ונמצא לא מתאים לירקות עליים, אלא פשוט לא בדקו רק על הירקות הקשים כגון עגבניה ודומיה, שגידוליהם רחב היקף וכדאי לחברות המסחריות לבצע את כל תהליך הבדיקה שהיא ארוכה, מאשר בירקות שצריכתם צנועה הרבה יותר. למשל בסלק עליים (מנגולד) קיים חומר גנרי אחד בלבד המותר לשימוש !!! איך יכול חקלאי לעמוד במטלה בלתי אפשרית שכזו? והרי גם משרד הבריאות יודע שא"א לגדל כך, ובוודאי שרוב החומרים שיוורשו לגידולים אחרים דומים, יאושרו גם לירק זה, אך מה לעשות שהגידול צנוע ביותר, ואין אחד שהיה חשוב לו להכניס את החומרים הנצרכים לרשימה.

חשוב לזכור ולציין, את ההבדלים העצומים בכמות הצריכה בין הירקות והפירות הקשים לבין הירקות עליים, כאשר בירקות הקשים ובפירות מורשים עשרות חומרים, ולעיתים אכן הם מרוססים בפועל בעשרות חומרים, צריכתם הממוצעת היא כ-200 ק"ג לנפש לשנה, בעוד השימוש בירקות עליים עומד על ממוצע של כ-1 ק"ג בשנה. ואם כן באכילת ירקות קשים בכמות כזו, ריכוז החומרים הוא עצום וגדול עשרת מונים מכמות בודדת של ירקות עליים, ומחמת כל השיקולים הללו לצערי היחס של הרשויות לאישורי חומרים הלך מאד בעצלתיים, כאמור הן מחמת היקף הגידולים הנמוך, וחוסר חוסנם של חקלאים אלו, והן מחמת הצריכה הנמוכה לנפש. גם בגידולים רחבי היקף יחסית, כגון חסה, חסרים חומרי הדברה לטיפול במזיקים כלליים או "כשרותיים" (שאינם מהווים בעיה בגידול הקונבנציונאלי) למשל, כנגד אקריות קיים חומר אחד בלבד – פרוקליים, שהינו יקר מאד לשימוש וכמובן, טכנית אין להשתמש רק בחומר יחיד כנגד מזיק כלשהו בשל הקניית עמידות שהחרק מפתח כנגדו.

בעיה נוספת הקיימת בענף הנקי ממזיקים היא כי הגידולים השונים מגודלים במבנים, בעוד שהרישוי למרבית החומרים/גידולים נעשה ברובו או בחלקו בשטח פתוח, מה שגורם לכך שחקלאי מרסס חומר הדברה ע"פ המותר בחוק מבחינת ימי המתנה עד לקטיף, אבל בפועל מתקבלת רמת שאריתיות גבוהה מהמותר. חריגות כאלו מתגלות גם בעונות שנה שונות. התגברות על בעיה זו הוא בעיקר ע"י ניסוי וטעייה. הדרכה ע"י מדריך מצמצמת בעיה זו כי כאשר מדריך נתקל בבעיה אצל מגדל אחד הוא משמר את המידע ומפיץ אותו אצל שאר לקוחותיו ומצמצם מאד את תופעת החריגה מהמותר בריסוס.

יש לציין כאן כי בעת האחרונה נעשה תהליך הן ע"י משרד החקלאות והן ע"י "דרך המעבדה", המקדם בצורה נאה הכנסת חומרים קיימים, לשימוש בגידולים של ירקות נקיים ממזיקים בגידול במבנים ושינוי זה מאזן בחזרה את החקלאים בענף זה, להתאימם לתנאים של שאר הירקות, כך שהתוצאה הסופית היא ירקות עליים ללא שאריתיות אסורה של חומרי הדברה.

יש לזכור, כי הבדיקות שנעשו בירקות עליים נקיים מחרקים, איננה כי רצו לבדוק דווקא אותם, אלא מהטעם הפשוט שזה הירק היחיד המשווק בשווקים עם תעודת זהות, שהרי הם נמכרים באריזות, וכך שיותר קל לזהות מייד את החקלאי,

ולטפל בבעיה, כאשר שאר הירקות והפירות, משווקים כשהם פתוחים ואין כל אפשרות למעקב אחריהם. כך שקל יותר למשרד הבריאות והחקלאות לדגום את הירק המזוהה, ובכך נוצרת הטיה ואף סטיגמה לרעת הירק הנקי, כאילו הוא מאולח יותר בחומרי הדברה. [יוצאות מגדר הרגיל הן חלק מרשתות השיווק הגדולות, שם קיימת ביקורת שווה בין סוגי הירקות והקפדה רבה על עמידה בתקני שארית חומרי ההדברה. רוב החברות והמגדלים המשווקים לרשתות הגדולות נעזרים בשירותים אגרונומיים].

אדגיש כאן כי הגופים העובדים בליווי אגרונומי צמוד, עובדים בד"כ בתוכניות הגנת הצומח מסודרות המתאימות כמעט לחלוטין לדרישות משרד החקלאות ומעבדות המעקב (למשל דרך המעבדה), גם כאשר המוצרים לא ישווקו דווקא לרשתות השיווק הגדולות ובכך מפחיתים במידה רבה את סכנות החרیגה וה"הרעלה". עבודה אגרונומית נכונה, מבוססת על מניעת מזיקים ע"פ הידע הקיים, רגישות הגידולים ועונות השנה השונות. תוכניות ריסוס על בסיס מגננה חוסכות כסף לחקלאי, מצמצמות את מספר הריסוסים ואת החומרים שבשימוש (למשל, למרות שיותר להשתמש בדיזיקטול בכרוב, לא משתמשים בו כלל, בשל חשש מרחף וטעויות שונות בריסוס), מונעת טוב יותר מחלות מהצמחים (שיפור באיכותם), יש יותר דיוק והתאמה בין המזיקים הקיימים לבין חומרי ההדברה המרוססים בגינם כך שהיעילות בשימוש גוברת. ויש גם שיפורים אגרוטכניים נוספים כגון דישון והצללה נכונים יותר ועוד. קיים שיתוף פעולה בונה בין אנשי מעבדות הבדיקה, למשל "דרך המעבדה", לבין האגרונומים המלווים לצורך בדיקה ורישוי חומרי הדברה חדשים, תקלות ריסוס, חריגות בחומרי הדברה למרות פרקי זמן מתאימים לכאורה ועוד.

החברות שתחת פיקוחי מרססות את גידוליהם רק פעם אחת בשבוע כמגננה ולעיתים פעם נוספת בתגובה למזיקים, בעיקר ירק לקראת קטיף וע"פ המותר. מרבית החברות שנמצאות תחת פיקוח אגרונומי ונבדקות במעבדות, נמצאים רוב הזמן ב"מסלולים הירוקים" דהיינו עומדים ברמה הנדרשת של חומרי ההדברה בבדיקות מעבדה. החריגות הן מקומיות, ומתוקנות ומטופלות בדחפיות, והלקחים מופצים גם למגדלים אחרים. וכאמור דווקא חברות אלו מקפידות יותר משאר החקלאים בשטחים פתוחים כיון שהם משווקים עם אריזות הנושאות את שמם לאורך כל שרשרת השיווק.

ליסיכום אומר, כי ירקות נקיים ממזיקים בליווי אגרונומי ובפיקוח מעבדות הנם גם נקיים ממזיקים וגם נקיים משאריות חומרי הדברה, ואדרבה יש לעודדם ככל האפשר על מאמציהם שאינם חוסכים בכלום על מנת להגיע לתוצאות מצויינות אלו. וחושבני כי אותן חברות קטנות שעדיין קיימות בשוק, ואינם מפוקחים ע"י אגרונומים מקצועיים, ולא ע"י מעבדות, יש לעשות כל מאמץ לאלצם שיעברו גם הם לפיקוח ובדיקות, ונשלים בכך מערכת איזון נפלאה של כשרות ובריאות.

בברכה
אלי אורן

שו"ת מקוון

שאלות שהופנו לרבני המכון
התשובות ניתנות ע"י הרבנים כ"א בתחמו

שאלה:

שלום רב

במשטח זרעיה מפלסטיק לתלמיד הצעיר ישנם ארבע שקעים נפרדים למטרת זרעית מינים שונים של זרעים: חסה, פטרוזיליה וכיו"ב. מחד - אין בין השקעים טפח. מאידך - פירודן ניכר בצורה שכל הרואה יודע שזה נפרד. גם אין חיבור בין האדמה כיון שמכניסים לכל שקע קוביית אדמה מתאימה לגודל השקע ובתוכה מכניסים את הזרע. האם מותר לזרוע במשטח זה זרעים שונים? תודה יברככם ה'!

תשובה:

שלום וברכה!

א. להלכה יש איסור כלאי זרעים גם בעציץ שאיננו נקוב, ואין האיסור אלא מדרבנן [רמב"ם הלכות כלאים פ"א ה"ב].

ב. כאשר העציצים מנותקים לחלוטין, כלומר כל עציץ בפני עצמו ואין האדמה מחוברת ביניהם כלל, לכאורה אין כאן מצב כלל של עירוב. ודין זה תלוי במחלוקת האחרונים [עי' חזו"א כלאים יג ס"ק טז, ועי' בדברי הגרצ"פ פראנק בשו"ת הר צבי (הר צבי זרעים ח"ב סי' כד אות ד)].

ג. באם כל העבודה לתלמיד היא תחת בית גמור [קורת גג], יש כאן עוד מחלוקת אחרונים האם איסור כלאי זרעים נוהג בבית או לאו, אם כי דעת רה"פ נוטה להחמיר. ד. בצירוף כל נה"ל יש כאן ספק ספיקא להקל בדין שכל איסורו רק מדרבנן. ועל פי כללי הפסיקה יש להתיר לזרוע במגשים אלו כאשר כל עציץ הוא נפרד לחלוטין ללא כל חיבור ביניהם. ובפרט שזה בתוך בית ושניהם כאחד מצטרפין להתיר באיסור דרבנן ובפרט שיש ספק ספיקא להתיר.

בברכה
שניאור ז. רוח

